

Gf 153

EGYETEMÜNK KÜLSŐ TÖRTÉNETE.

* * *

ÜNNEPI BESZÉD,

MELYET 1900. ÉVI MÁJUS HÓ 13-IKÁN

A BUDAPESTI

KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

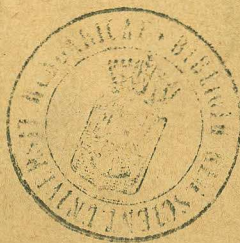
ÚJJÁALKÍTÁSÁNAK

CXX. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

MONDOTT

DR. PONORI THEWREWK EMIL,

AZ EGYETEM E. I. RECTORA.

BUDAPEST,

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1900.

Gf 153.

EGYETEMÜNK KÜLSŐ TÖRTÉNETE.

* * *

ÜNNEPI BESZÉD,

MELYET 1900. ÉVI MÁJUS HÓ 13-IKÁN

A BUDAPESTI

KIRÁLYI MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

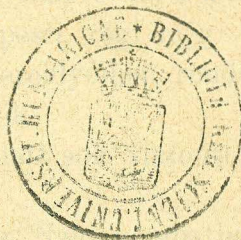
ÚJJÁALKÍTÁSÁNAK

CXX. ÉVFORDULÓJA ALKALMÁBÓL

MONDOTT

DR. PONORI THEWREWK EMIL,

AZ EGYETEM E. I. RECTORA.

BUDAPEST,

NYOMATOTT A M. KIR. TUD.-EGYETEMI KÖNYVNYOMDÁBAN.

1900.

1261/1900

EGYETMUNK

KULSŐ TÖRTÉNET

ÉZSÉRI BESZÉD

MEEZET 1900. ÉVI MAGYAR HONVÉDELMI

A BUDAPESTI

KIRALYI MAGYAR TUDOMÁNY-EGYETEM

ELNÖKÜNK

ÖZL. EGYETEMTÖRTÉNETI KÖNYVTÁR

DE PONORI THEWERN K. ENIL

A BUDAPESTI

BUDAPEST

NYOMATOTT A M. KIR. TUD. EGYESLETI KÖNYVNYOMDÁBAN

Tekintetes egyetemi Tanács!

Tisztelt ünnepi közgyűlés!

E mai napon a budapesti kir. magyar tudományegyetem kettős ünnepet ül.

Ünnepnek szentelte május 13-ikát a mult: e napra tűzte egyetemünk Budán történt megnyitásának évenkénti megünneplését. Ünneppé teszi a jelen, mikor a tudománynak ezt az új hajlékát ezennel felavatjuk, s magasztos rendeltetésének átadjuk.

E szép alkalommal ünnepi beszédem tárgyául mintegy önként kínálkozik az egyetem történetének ama része, mely külső életére, nevezetesen alapítására, elhelyezésére, költözködésére és terjeszkedésére vonatkozik.

E külső életet szándékozom röviden ismertetni, a mint az főiskolánk nagyszombati, budai és pesti, régi meg új helyiségeiben, historikus jelvényeiben és ereklýeiben, rendes és rendkívüli ünnepeiben visszatükröződik.

Egyetemünk 265 éves fennállása alatt sok viszontagságon, sok változáson ment keresztül.

1635-től 1777-ig, vagyis 142 évig Nagyszombatban székeltek, 1777-től 1784-ig, vagyis 6 évig Budán, 1784 óta Pesten.

Hogy **Nagyszombat** lett első székhelye, azt az ország akkori szomorú állapota okozta. Magyarország szét volt

darabolva, pártokra szakadva, nagy része a török járom alatt nyögött.

Pázmány Péter, egyetemünk öröknevű alapítója, miután egy ideig Pozsony és Nagyszombat közt habozott, végre is az ősi székhelyéről száműzött esztergomi főkáptalan százados menedékhelyén vetette meg főiskolánk alapját. Az ottani Jézus-társaságra bízta; de egyúttal kijelentette, hogy ha az ország a török járom alól felszabadul, az egyetem az esztergomi egyházmegye területén levő más városba is áthelyezhető.¹⁾

Nagyszombatban az egyetem abba az épületbe került, melyben a jezsuita-atyák 1616 óta laktak. Minthogy az a rendtagok és a tanulók folytonos szaporodása következtében csakhamar szűknek bizonyult, új collegiumot kellett emelni. E miatt még az egyetem megnyitása évének, 1635-nek végén, Pázmánynyal egyetértőleg megállapították az építés tervét és szerződést kötöttek Péter nagyszombati kőműves-mesterrel és Kreszacz Dániel bicsei kőfaragóval. 1636 márczius 12. történt az alapkö ünnepélyes letétele. Minthogy maga a cardinális nem volt jelen, unokája Miklós gróf, a jezsuiták tanítványa helyettesítette.

Az alapköbe egy négy tallérnyi súlyú emlékpénzt helyeztek el, melynek egyik oldalán e szavak állottak: Petrus S. R. E. Card. Archiepiscopus Strigoniensis posuit, másik oldalán pedig sz. Ignác képét sz. Pálnak következő szavai környezték: Ut sapiens Architectus fundamentum posui, quod est Jesus Christus. Ezen adatokat Dotronoki György, az egyetem első rectora naplójának köszönjük.

Az építés a szerzet áldozatkészsége s a derék mesterek buzgalma mellett is több évig tartott. Művek most is fennáll s nagyszerű méreteivel és századokkal daczó szilárdságával ma is megleti a szemlélőt.²⁾

Ezt a collegiumi épületet 1714-ben és 1716-ban

újra kibővítették. Nevezetesen 1716-ban előcsarnokkal és toronynyal látták el. A költségek tetemes részét gróf Pálffy Ferdinánd fizette, kinek bőkezűségéből fényes nagy terem is épült.

1692-ben Eszterházy Pál nádor az ifjuság számára játékszint épített s ezt a szükséges díszletekkel és jelmezekkel is ellátta.

A collegiumi épület egyes részei a magyar korona országairól voltak elnevezne. Transylvania nevű részében volt a könyvtár. Ezzel összeköttetésben volt a csillagászati intézet, melyet 1753—1755. állítottak fel.

A csillagvizsgáló torony, hallomás szerint, több száz lépésnyire a collegiumtól kelet felé, a mint Molnár László, a nagyszombati Jézus-társaság házfőnöke gyanítja, a mai u. n. jerichói kapu mellett állott.

Mindjárt itt említem, hogy Budán eredetileg a kir. várpalotában volt a csillagászati intézet elhelyezve. A mai középső kupola helyén akkoriban torony állott s az szolgált neki observatoriumul.

Mikor az egyetem Pestre helyeztetett át, a csillagvizsgáló intézet, a nyomda s az egyetemi gymnasium Budán maradtak. A nyomda ma is ott van, valamint az egyetemi gymnasium is, mely azóta az egyetemtől véglegesen el van választva.

A csillagvizsgáló-intézet 1813-ban a Sz. Gellérthegy tetejére került.

A Joannes Pasquich Director Speculae Astronomicae idejében, Budán 1815 január 26. kelt Brevis Expositio Originis et Structurae novae Speculae Astronomicae Regiae Scientiarum Universitatis Hungaricae. Von der Königl: hungl: L: O: Bau-Direction-féle tervrajzokkal ellátott érdekes kézirat az egyetemi könyvtárban őriztetik.

Ez az épület 1865-ben a katonai kincstárnak 7000 forinton eladatott, s a vételár az egyetemi alapba folyt.⁴⁾

Az egyetemi nyomda, mely az 1644-ben Pozsonyból Nagyszombatba áthelyezett érseki nyomdából keletkezett, 1699-ben külön csinos épületet kapott.⁵⁾

Azt a nevezetes templomot, melyben az egyetem isteni tiszteletét, egyházi ünnepeit és doctor-avatásait végezte, gróf Esterházy Miklós nádor hozta létre. 1628-ban vetették meg alapját, kilencz évig dolgoztak rajta s belső fölszerelése nélkül 80 ezer forintba került. Fölszentelése 1637 augusztus 30-án Lippay György akkori egri püspök és udvari cancellár által történt. Keresztelő Sz. Jánosról van elnevezve s az Esterházyak sirboltjául rendelve.

Magyarországnak ez barokkízlésű legnagyobb temploma. Hatalmas arányain kívül művészi értékre nézve is első helyen áll. Külseje egyszerű, díszes belseje megkapó. Építőjéről Spaz Péterről, ki a sekrestyében őrzött arczképén olvasható felirat szerint 30 éves korában, 1637-ben halt meg, azt mondja a hagyomány, hogy öngyilkos lett merő aggodalomból, hogy a templom nagy arányaihoz képest nem lesz elég szilárd.⁶⁾

A nagyszombati egyetem eleinte csak theologiai és philosophiai facultásból állott. Kiegészítő része volt a gymnasium, mely facultas artium nevet viselt.⁷⁾

1667-ben Lippay György és Lósy Imre primások, mint Pázmány Péter utódai, jogi karral toldották meg. A megnyitás ünnepe ugyanabban az évben a Sz. Miklósról nevezett székesegyházban Szelepcsényi György érsek, a nádor, a kanonoki collegium s az egyetemi senatus jelenlétében folyt le.⁸⁾

A mi az orvosi tudományokat illeti, tudnivaló, hogy Perlóczy János Dániel, Nógrádmegye tiszti orvosa, már 1751-ben tervezetet dolgozott ki egy orvosi tanítókar felállítására s azt Mária Teréziának be is mutatta. Szék-helyéül a katonai kórházra való tekintettel Pestet, vagy a bányászti kórházra való tekintettel Selmeczet-jelölte ki.

Az orvosi kar felállítása azonban csak akkor valósult, midőn a nagy királynő a magy. kir. helytartótanáccsal 1669 nov. 7-én kelt abbeli elhatározását tudatta, hogy a nagyszombati egyetemet a maga és utódai királyi pártfogása és hatalma alá veszi, a helytartótanács felügyeletére bízva s a fennálló karokon kívül az orvosi karral is kibővíti.

Az egyetemnek ezen újjáalakítása és kiegészítése az addigi épületek tatarozását s új épületek emelését tette szükségessé.

II. József császár 1770-ben tett magyarországi körútjában június 16-án a nagyszombati egyetemet is meglátogatta. Nem volt vele megegyezve. Úgy látszik, az épületeket is rossz karban találta, miért is még azon évben hozzáfogtak Mária Terézia rendeletére az építéshez. Hillebrand József udvari építész, ki a budai kir. várpalotát építette, volt e munkával megbízva. Az építkezések összesen 86.000 forintba kerültek. E költség fedezésére szolgált Ferdinándnak a spanyol jezsuiták számára tett alapítványa, mely az 1769-ben Spanyolországból kiutasított jezsuiták után a magyar királynő rendelkezésére visszaszállott.⁹⁾

Míg az épületek elkészültek, a leczkéket több nyilvános és magánházakban tartották: a hittaniak nagyobb részét valamint az ékesszólásbelieket a jezsuiták collegiumában, a bölcsészeti, természettani, mennyiségtani és történelmi leczkéket az egyetemes papnöveldeben, a kánonjogi, héber és görög nyelvi, valamint az egyháztörténeti és politikai leczkéket a Stephaneumban, az élettani és kórtani leczkéket a királyi növeldeben, a vegytani és növényteni leczkéket az Albertinumban, a bonczani és sebészeti leczkéket a trinitariusok klastromában, a hazai jog, a római jog, a természet- és közjog előadásait magánépületekben.¹⁰⁾

Időközben elkészült épületeit az egyetem 1772. május 13. Mária Terézia születése napján foglalta el s e nap emlékét a jövő években is ünnepélyes istenitisztelettel ülte meg.

A nagyobb épületekben a hittani, jogi és bölcsészeti kar meg a gymnasium, a vele szemközt levő egészen új épületben az orvosi kar volt elhelyezve.¹¹⁾

A nagyobb épület homlokzatán ez a felirat olvasható:

MARIA THERESIA
MATER AUGUSTA
MATER PATRIAE
MATER SCIENTIARUM
POSUIT MDCCLXXI.

Mikor az egyetemet Nagyszombatból eltették, Mária Terézia a nagyszombati épületekről akként intézkedett, hogy a nagy épület homlokrásába és az orvosi kar épületébe a Nagyszombatban létesítendő kir. kerületi akadémia könyvtárával s egyéb gyűjteményeivel együtt helyeztessék el; a nagy épület hátsó része, a jezsuiták volt collegiuma, minden melléképületeivel, kertjével és szentegyházával pedig a csillagvizsgáló-torony kivételével a Pettauból áthelyezendő József-árvaháznak jusson, mely azokra nézve kir. adománylevelet is nyert.¹²⁾

Hogy az egyetem idővel Nagyszombatból más alkalmasabb városba kerüljön, azt már Pázmány alapítólevele említi, de azzal a kikötéssel, hogy az esztergomi diece-sisből ki ne tétessék.¹³⁾

Báró Barkóczy Ferencz, az ország primása, kit Mária Terézia a magy. sz. korona országainak studiorum protectorává nevezett ki, valamint az érseki széket és főkap-talant, úgy az egyetemet is Esztergomba akarta áthelyezni; de 1765 jun. 15. váratlanul bekövetkezett halála után Ő felsége a tanulmányi, alapítványi és könyvvizsgálati ügyeket megint a kir. helytartóságra ruházta át, s ennek következtében külön bizottságot nevezett ki, mely min-denekelőtt az egyetem ügyével foglalkozott. Javaslatának tárgyalására a cancellár elnöklete alatt vegyes bizottság alakult, melynek tagjaihoz Van Swieten is tartozott.

A nagy királynő, ki 1769 július 17. az egyetemet királyi oltalma alá vette, 1769 július 29. kelt leiratában pendítette meg annak **Budára** való áthelyezését.

A vegyes bizottság ennek ellene volt: mert Budát vári minőségénél, fekvésénél s épületekben való szegénységénél fogva nem tartotta egyetemi székhelyre alkalmasnak.

A kérdés akkor dőlt el, mikor az 1777 aug. 22. közzétett tanulmányi rendtartás — Ratio Educationis — az ország s kapcsolt részeiben csak egy kir. tudományegyetemet állapított meg, minek folytán az egyetemnek az ország központjába való áthelyezése ismét tárgyalás alá vétetett.

Külön bizottság volt kiküldve, mely Nagyszombatban, Budán és Pesten megvizsgálta a helyi viszonyokat, s arról győződve meg, hogy Nagyszombat ellen az ország szélén való fekvése, épületeinek elégtelensége s kórház-hiánya szól, s a szükséges épületek s intézetek felállítása 160.191 forint 7 krba kerülne; továbbá, hogy Pesten a kir. Curia székel, a szállások drágák, a szükséges épületek hiányzanak, azok felállítása 290.057 frt 10 krba kerülne, kórháza pedig a budainál kevesbbé alkalmas, végre is a Budára való áthelyezés mellett nyilatkozott. A bizottság azzal támogatta javaslatát, hogy Buda az ország szívében fekszik, hogy a jezsuiták iskolai épületét a három szomszédházzal megtoldva, czélszerűen egyetemi épületnek lehetne átalakítani, hogy a collegium és volt seminarium az egyetemes seminarium helyiségeül szolgálna, hogy a várostól felajánlott Corvin-féle ház, melynek helyén állítólag Mátyás király híres könyvtára volt, a csillagászati intézet és muzeumok elhelyezésére, a jól berendezett kórház pedig orvosi klinikának alkalmas, hogy az összes költségek csak 19.247 frttal többet tennének, mint Nagyszombatban; ha pedig a várpalotát engednék át az egyetemnek, a költségek 10.000 frtnál nagyobbak nem lennének; hogy Budavárosa

a Corvinházon felül 10.000 frtot ajánl az átköltözésre s kényelem tekintetéből minden kívánatos intézkedésre kész; hogy az élet a nagyszombatinál is olcsóbb, s erkölcsi állapota más városokénál semmivel sem rosszabb.

Ürményi József, a kancellária tanügyi előadója, a Ratio Educationis szerzője, ki e korszakalkotó mű megírásánál Terstyánszky Dániel levéltárnok és Makó Pál kanonok segítségével élt¹⁴, mely utóbbi munkatárs kiválólag a szövegezést eszközölte, a bizottság javaslatától lényegesen különböző javaslatot tett. Szerinte az egyetemet részben Budán, részben Pesten oly módon kellett volna elhelyezni, hogy a jogi kar Pestre, az orvosi kar Budára a Vizivárosba, a hittudományi és bölcsészeti kar pedig a várba került volna.

A nagy királynő az Ürményi-féle javaslat mellőzésével 1777 február 10-én a Budára való áthelyezést jóváhagyta, és székhelyéül a *kir. várpalotát* jelölte ki, melynek helyébe maga s családja számára lakásul a pozsonyi várat tartotta fenn.

A hol ma a kir. várpalota áll, Mária Terézia trónra-léptekor régi rozzant épület dűledezett. Eleinte ezt csak tatározni akarták, de később egészen új épületre gondoltak. Az építést gróf Grassalkovichra, a magyar kamara praesesére és Hillebrand udvari architectusra bízák.

1749 május 13-án, ma 151 éve, tette le gróf Althan Károly Mihály váci püspök a palota alapkövét, mely ezt a feliratot kapta:

MARIA THERESIA AVGVSTA
REGINA HUNGARIAE
FAVSTA AETATIS
RENASCITVR FELIX
REGNI EXPENSIS
ET PROSPERIS AVSPICIIS
CONSILIO ANTONII GRASALKOVICS
AERARII AVLICI REGIS
HVNGARICI PRAEFECTI.¹⁵

Az építés lassan haladt. 1758-ban még csak egy negyede volt készen. 1769-ben, a belső fölszerelést kivéve, egészen elkészült. 1770-ben Mária Terézia az angol kisasszonyokat költöztette ide, melléjük adván három csillagkeresztes papot a plébániai tiszt teljesítésére. Ugyan-
csak ezekre bízta Sz. István jobbjának őrizetét, melyet a ragusai köztársaságtól kapott és 1771-ben a vári kápolnába helyezett el.¹⁶⁾

Különösen említésre méltó, hogy mikor a nagy királynő a budai királyi várpalotát, kápolnáját, minden melléképületeit, a Vácra áthelyezett angol kisasszonyok majorját és kertjét, a jezsuiták volt iskolai épületét és kertjét az egyetemnek adományozta, a várkápolnával együtt *Sz. István jobbját* is ő neki adományozta s őrzését ő reá bízta. Minthogy az egyetem ezt a tisztet testületileg nem teljesíthette, a nagy királynő a szent jobb őreivé mindenkor az egyetemi templomnak s a Terézia-féle Academiaának igazgatóit rendelte, kiknek azért 50—50 frtnyi tiszteletdíj járt. Midőn az egyetem Budáról Pestre került, a szent jobb a várpalotában maradt s őrzése megint a vörös csillagkeresztes szerzetre szállott. Alkotmányunk új aerájában történt csak az a változás, hogy a Zsigmond-kápolna magyar plébánost kapott.¹⁷⁾

A nagyszombati egyetem 1777-ben helyeztetett át Budára s akkor emelték a csillagvizsgálótornyot, melynek helyét, a mint már említettük, jelenleg a kir. palotának Pestre néző közepső kupolája foglalja el.

A mi az egyetemnek Budán való elhelyezkedését illeti, tudni való, hogy a jogi és bölcsészeti kar, a könyvtár, a természetrajzi és éremgyűjtemény, a csillagászati intézet, a Terézia-féle nemesi Academia a gymnasiummal együtt a királyi palotába jutott.

Az elméleti orvosi előadásoknak a régi Stöckel-épület szolgált helyiségeül, mely 1849-ben az ostrom

alkalmával leégett s melynek helyébe a mai Stöckel-ház épült.

A hittani kar báró Eötvös József 1869. évi előterjesztése szerint „úgy látszik“ a jezsuiták akadémiai épületébe jutott, mely mostanság a pénzügyminister lakása.

A gyakorlati orvostanbeli előadásokat a városi kórházban tartották, az egyetemi nyomda pedig a Corvin-féle házban nyert elhelyezést.

A Corvin-féle ház állítólag Mátyás király híres könyvtárának földszinti épülete volt. A város ingyen ajánlotta fel az egyetemnek. Akkoriban a német iskolamesternek szolgált lakásául s már olyan állapotban volt, hogy újonnan kellett felépíteni. Ez az az épület, mely 1854-től 1872-ig a József-műegyetemnek volt hajléka. Jelenleg az országház-utczai 13. számot viseli s a m. kir. állam-épületi felügyelőség van benne elhelyezve.

A nagyszombati Seminarium Generale az áthelyezés következtében a jezsuiták collegiumába s a régi papnövelde épületeibe jutott.

A collegium jelenleg a pénzügyministerium s a központi állampénztár helyiségeül szolgál.

A régi papnövelde a Mátyás-templom déli oldalán levő épületben volt, melynek a templommal kapcsolatos részét a templom restaurálásakor lebontották. Megmaradt része szintén a pénzügyi ministeriumhoz tartozik. (Szentháromság-tér 4. sz.)

A véglegesen fűvészkertnek szánt telek az egyetemnek Pestre költözése folytán József császár rendeletére nyilvános sétakertté alakíttatott át, s az most a Városmajor kiegészítő részét alkotja.

A nagyszombati könyvtár háromfelé osztatott: egy része Budára került, másik része a nagyszombati Akadémiának maradt, harmadik része a plébánosok és szerzetesek közt osztatott szét.

Egyéb gyűjtmények az új székhelyre vándoroltak.

Budán az egyetem, a mint már mondtuk, mind-össze hat évig működött.

Minthogy II. József császár 1783 nov. 28. kelt rendelete folytán a magy. kir. helytartótanács, a magy. kir. udvari kamara és a kir. curia Budára helyeztetett át, a kir. egyetem, a Terézia-féle akadémia s a Genèrale Seminarium számára más helyet kellett keresni. Így került 1784-ben a jogi, orvosi és bölcsészeti kar **Pestre**, a hittani kar pedig Pozsonyba, az ottani kir. várba.

A budai várpalota ismét királyi palotának avattatott fel.

A pesti karok számára a királyi ügyek igazgatóságának úgynevezett directoralis házát, volt jezsuita-épületet, továbbá a kir. Curia épületeit s a Károlykaszárnynak azt a négyszögét jelölték ki, mely akkor bolondok házának szolgált. Ez utóbbi épület különösen orvosi, sebészi és vegyész tantermekül rendeltetett. A kórházakat és a szülészeti intézetet a Clarissák kolostorába, a mostani zálogházba tervezték; de ezt alkalmatlannak találták, s ennél fogva a klinikák számára a directoralis ház 3-ik emeletét választották. Míg az egyetemnek szánt épületeket a szűkséghez képest átalakították, a bölcsész előadásokat a piaristák collegiumában, a jogiakat a servitáknál, az orvosiakat a pálosok coenobiumában tartották.

A könyvtár a Ferencziek klostromába került; a klostrom kertje, mely még a Széputczán túlra is terjedt, fűvészkertnek szolgált.

Mikor az 1792. évi koronázó országgyűlés annak kijelentésében állapodott meg, hogy a karok és rendek az ifjúság nevelését főgondjaik közé számítják, de mivel az országos tanulmányi bizottság munkálata még el nem készült volt, arra kérték II. Ferencz király Ő felségét, hogy a szükséges intézkedéseket addig is tegye meg.

Az egyetem új elhelyezésének kérdése körül igen

élénk vita keletkezett, melyben az ország törvényhatóságai is résztvettek. Váczt, Nagyszombatot, Budát, Esztergomot javasolták székhelyül. Esztergom már majdnem győzött. Pártolta az udvari cancellária, és legfelsőbb elhatározást is provocált, mely szerint Ő felsége az egyetemnek Esztergomba helyezését határozta el. De minthogy egyebek közt a vallási érzékenység is Esztergom ellen fordult, Ő felsége végre is engedett s 1802 jan. 23. véglegesen a Pesten maradás mellett döntött.¹⁸⁾

1795 július havában kapta az egyetem mostani templomát, mely azelőtt a pálosoké volt, s akkoriban ferenczvárosi plébániának volt kiszemelve s II. József alatt rövid ideig az egyetemes seminariumnak volt átadva. Székesfővárosunknak ez egyik díszje, melynek leírását Pauler Tivadar Egyet. tört. 430—431. lapján olvashatni, 1849-ben képviselőházi teremmé alakították, de üléseket nem tartottak benne. Még azon év november havában visszaadták előbbi rendeltetésének. 1857—58-ban fényesen helyreállították. Scitovszky primás 1858 decz. 28-án nagy ünnepiességgel nyitotta újra meg. Gärtner Vilmos, a német nyelv és irodalom tanára, német ünnepi költeményt, Grynaeus Alajos, a neveléstan helyettes tanára pedig Ode civium Universitatis-t írt.¹⁹⁾

A mint a nemrég lebontott curia-épület czímere is mutatta, az volt eleinte egyetemünk központi épülete.

1805-ben, a mely évben a visszaállított hittani kar s a központi seminarium életbe lépett, az egyetem a kuriai épületből a néhai pálosok klastromába, a nagy seminariumba költözött át, melynek helyén ma ezt a díszes palotát avatjuk.

1850-ben megint fölmerült az a kérdés, nem volna-e jó az egyetemet Budára visszaköltöztetni? A budai polgárság kérte volt ezt magasabb helyen; de az egyetem ellene szavazott s így a dolog abban maradt.²⁰⁾

Míg egyetemünk Nagyszombatban és Budán igazán fejedelmi épületekben volt elhelyezve, Pesten alkotmányos életünk megújodásáig két régi klastromi épületben, a hittani, jogi és bölcsészeti kar az egyetemi templom melletti pálos-klastromban, az orvosi kar az úvilág-utczai sarkon volt jezsuita-klastromban szorongott: addig báró Eötvös József ministersége óta egyetemünk oly bámulatos fejlődésnek indult, mely az egyetemek történetében páratlannak mondható.

Jelenleg az egyetem 22 nagyobbbrészt monumentális épületben van elhelyezve, mely új épületek, berendezésüket nem is számítva, körülbelül 12 millió forintba kerültek.

Ime az egyetemi épületek teljes sorozata:

1. az egyetemi központi épület,
2. az egyetemi könyvtári épület,
3. az orvoscari központi épület,
4. az I. belklinika,
5. a II. belklinika,
6. az I. szülészeti s nőgyógyászati klinika,
7. a II. szül. és nőgyógy. klinika,
8. az I. sebészeti klinika,
9. az épülfélben levő II. sebészeti klinika,
10. a régi kórboncztani épület,
11. az I. kórboncztani intézet kibérelt épülete a Mária-utczában 40. sz.,
12. a II. kórboncztani intézet kibérelt épülete a Baross-utczában 40. sz.,
13. a törvényszéki orvostani intézet,
14. a régi anatomiai intézet,
15. az új anatomiai intézetek épülete,
16. a természetrajzi központi épület,
17. az I. vegytani intézet,
18. az élettani intézet,
19. a természettani intézet,

- 20. a növényteni intézet csoportja,
- 21. a gazdasági hivatal épülete,
- 22. a Pasteur-intézet részére épült istálló.

Ezek közt mindössze csak két épület van, mely nem az orvosi és természet-tudományok műhelyeül szolgál, t. i. az egyetemi központi épület s az egyetemi könyvtár épülete.

A többi, a mennyiben 1896-ban készen voltak, az orvosi kar ezredéves emlékkönyve nemcsak tanuságos leírásban, hanem képben és tervrajzban is bemutatja.

Egyetemünk eme külső története, melyet ezennel röviden vázoltunk, sok nevezetes *ereklyében* és *szertartásban* van megörökítve.

Mindenekelőtt a következő hét *diploma* említendő:

1. Pázmány Péter bibornok-érseknek 1635 május 12-én kelt alapító-levele.

2. II. Ferdinánd császár és királynak 1635 október 8-án kelt megerősítő levele. Két pecsétje hiányzik. Állítólag Budavár ostroma alkalmával vágták le róla.²¹⁾

3. A jogi kar alapításáról szóló 1667. évi oklevél.

4. Mária Terézia nagy alapító- és kiváltságlevele, a Bécsben 1780 márczius 25-én kelt Diploma Inaugurale. Nagy aranypecséttel.

5. Mária Teréziának a földvári apátságra vonatkozó, Bécsben 1769 julius 17-én kelt adománylevele. Fa pecsét-tokkal.

6. Mária Teréziának a turóczi prépostság s a nagy-szombati jezsuita-collegium egyéb javaira vonatkozó, Bécsben, 1775 február 13-án kelt adománylevele. Arany pecsét-tokkal.

7. II. Ferencz császár és királynak a jószágcsere megváltoztatására vonatkozó, Bécsben 1804 január 20-án kelt adománylevele.

E megbecsülhetetlen kincses emlékek azelőtt a magyar

kir. udvari kamra levéltárában voltak, onnan 1863-ban az egyetem kérésére az egyetem központi levéltárába kerültek, hol a rektor s a központi iroda igazgatója vaszekrényben külön-külön lakattal őrzi.

A *Diploma Inaugurale*, egyetemünknek valóságos Magna Chartája, a nagy királynőn kívül gróf Eszterházy Ferencztől és Ürményi Józseftől van aláírva.

Szövegét legújabbban Högyes Endre, az egyetem ezidei prorectora közölte az orvostudományi kar ezredéves emlékkönyvében. Ugyanott látni az oklevél festett címképének a rajzát, mely az egyetemnek az oklevélben meghatározott pecsétjeit ábrázolja. A nagy pecsétet egy trónmenyezet alatt lebegő angyal tartja, a senatus és egyes karok pecsétjei két obeliszken függenek. Az egész egy könyvtárt mutat, melyben egy ősz-szakálú öreg tudós ül a tudományos kutatás eszközeitől körülvéve. Jobbkezével a baljában tartott görögírástó táblára mutat. A lábánál finoman odafestett név szerint e tisztes öreg Aristoteles, ki a rektori méltóságot megillető herczegi díszöltözetben az egyetemet példázza.

Aristoteles volt ugyanis az egyetemi profán oktatásnak fő-fő példája. A régi Franciaországban annyira ment a törvény szigorúsága, hogy a ki Aristotelessel ellenkező tanokat hirdetett, azt még halállal is büntették.

A jelenkor szívesen vallja, hogy amicus Plato, amicus Aristoteles; de azzal a helyes kikötéssel: sed magis amica veritas.

Egyetemünk vándorlása és átalakulása az idővel többször változott *címében* is tükröződik.

Hol székhelyéről, hol jellegéről, hol alapítóiról neveztek el.

Pázmány Péter hön szeretett urához és királyához, II. Ferdinándhoz 1635 márczius 29-én intézett folyamodványában Universitatis Ungaricae erectió-t említ.²²⁾

Eleinte Pázmány az egyetemet pápának vagy apostolinak szerette volna elneveztetni, pontificia vagy apostolica universitas-nak, de azzal a tervével csakhamar felhagyott.²³⁾

II. Ferdinánd római császár és magyar király kiváltságlevelében, melylyel Pázmány alapító-levelét megerősítette, a nagyszombati egyetemet érsekinek, Archiepiscopalis Universitas-nak nevezi.

Minthogy e főiskola a jezsuiták kezében volt, nagyszombati jezsuita-egyetemnek is mondták.

A jogi kar alapító-levelé vegyesen nagyszombati Academiának, nagyszombati Universitas-nak, Pázmány-féle Academiának mondja.

Az egyetem akkori címere, a jogkari sceptrum, a Mária-Terézia-féle diploma, mely az egyetemet királyivá emeli, egyszerűen nagyszombati egyetemnek nevezi.

Az említett diploma alapján az eredetileg érseki egyetem királyi egyetemmé lett.

Az utolsó nagyszombati rector, Zelenay János iuris professor, az 1777. évi matricula végén a nagyszombati egyetem történetét e szavakkal fejezi be: Tandem eodem anno 1777. die 24 augusti, praelectionibus terminatis, Universitas Budam translata est, non amplius Tirnaviensis, sed Budensis vocanda.²⁴⁾

A Budára való áthelyezés után a Diploma Inaugurale egyetemünket új jellege s új székhelye után Regia Universitas Budensisnek nevezte el.

A hálás kortársak Mária Terézia nevére is kezdték nevezgetni. Még 1835-ben Fejér György e cím alatt adta ki egyetemünk történetét: Historia Academiae Scientiarum Pazmanianae Archiepiscopalis ac M. Theresianae Regiae Literaria. 1878-ban, mikor az újjáalakítás 100 éves jubileumára készültek, azt is szóba hozták, nem kellene-e egyetemünk címébe a Mária Terézia-féle elnevezést is

fölvenni; de tekintve azt, hogy ugyanazon joggal lehetne éppúgy az első, mint a második alapító nevét egyetemünk címébe illeszteni, sőt tekintve azt, hogy egyetemünknek apostoli királyunk uralkodása alatt történt gyarapodása és fölvirágzása az egész multtal össze sem hasonlítható, s ennélfogva hálaérzetünk az ő nevéhez is jogosan fűződhetnék, e címkérdést végre is elejtették.²⁵⁾

Midőn egyetemünk Budáról Pestre került, pestinek kezdték nevezni. II. József császár azonban azt rendelte, hogy az egyetem pecsétjein Pestiensis helyébe Hungarica tétessék.²⁶⁾ Azóta viseli egyetemünk a magyar nevet. Egyetemünknek 1790. évi emlékirata, mely a Felsőleges Hazának és Tekintetes Statusoknak szól, így van aláírva: az Pesten levő Tudományok Magyar Universitasa.²⁷⁾ Csak-hogy akkor e név hogy magyar, csupán geographiai meghatározás volt, most pedig, mióta V. Ferdinánd ő felsége az 1843/4-iki II. t.-czikk 9. §-ának szavai szerint „méltóztatott kegyelmesen rendelkezéseket tenni már aziránt is, hogy az ország határain belőli iskolákban közoktatási nyelv a magyar legyen“ s ennek folytán 1843 dereka óta egyetemünk hivatalos és tannyelve a magyar lett, a magyar jelleget is kifejezi.²⁸⁾

Az 1848-ik évi XIX. törvényczikk elhagyta a királyi nevet és csupán magyar egyetemről szól.

Az 50-es években császári királyi pesti egyetem volt a hivatalos cím.

1861 óta főiskolánkat magyar királyi tudományegyetemnek kezdték nevezni.

Báró Eötvös József 1869. évi előterjesztéseiben magyar királyi tudományos egyetemnek hívja.²⁹⁾

Mikor 1872-ben Kolozsvárott a második magy. kir. egyetem keletkezett, a miénkre nézve a pesti elnevezés szükségessé vált.

1873 óta, hogy Buda és Pestből Budapest lett, egye-

temünk hivatalos czíme: Budapesti kir. magyar tudomány-egyetem.³⁰⁾

A czímmel összefügg a *czímer*, illetőleg a *pecsét*. Az egyetem legelső pecsétjét egy tehetséges jezsuita fráter véste. Az első rectortól készített tervezetben Pázmány czímere — a három struccztoll — minden kigondolható jelvényekkel ízléstelenül körülvéve, kiváló helyet foglalt el; de a nemes ízlésű primás azt elvetette s helyébe egyszerű czímert ajánlott. Közepén áll a Boldogságos Szűz, egyik kezében sceptrumot, másikában könyvet tartva, ezen körirattal: *Patrona Hungariae, Mater Universitatis Tyrnaviae*, a mint a rectori sceptrumon s némi módosítással az egyetem *legrégibb anyakönyvének*, mely szintén az egyetem legbecsesebb kincsei közé tartozik, második lapján is látható.³¹⁾

Miután Mária Terézia a nagyszombati egyetemet királyi hatalma alá vette s újjászervezte, 1772 jul. 6-án mind a rector, mind a karok a változott viszonyoknak megfelelő új pecsétet kaptak.

E pecsétek, melyek csak nagyságukra és köriratukra nézve különböztek egymástól, a nagy királynőt ábrázolták, a mint az egyetem épületét vánkoson tartja s a Boldogságos Szűznek felajánlja.³²⁾

E pecsétek helyébe az Inaugurale Diploma — a mint már említettük — új pecséteket rendelt.

Az egyetem nagy pecsétje az egyetem országos jellegét hirdeti, mennyiben a szent korona minden országainak, úgymint Horvát, Dalmát, Szlavónia, Gács, Lodomér, Rama vagy Bosnia, Szerbia, Bolgár és Kún országok czímereit összefoglalja. A szív pajzs felső vörös mezején az anyaország czímerének jobbik fele van: a koronával és pátriarkai kereszttel tetézett hármassal halom a királynő nevének kezdő arany betűivel: M. T.; alsó kék mezején van a *vetus studii Budensis insigne*, a Zsigmond királytól a XIV. század vége felé, alkalmasint 1389-ben alapított

Budai egyetem címere: alul a Duna ezüst folyama, felül aranyruhas kar, fekete kötésű, aranyos metszésű könyv a kezében.³³⁾

Az egyes karok pecsétjei csak a nagy címér szív-pajzsát mutatják.

A nagy címérnek telamonja, vagyis pajzstartója két angyal, a hittanié Pietas és Virtus, a jogié Prudentia és Justitia, az orvosié Aesculapius és Convalescentia, a bölcsészetié Veritas és Sapientia.

A mi a pecsétek köriratait illeti, meg kell jegyez-nem, hogy 1848. új pecsétnyomókat csináltattak, melyeken a latin köriratokat magyarral helyettesítették. A nagy pecsétnyomóra tévedésből a jogi kar címérét vették. Alája: 1848. köréje: A' magyar k. tudomány egyetem pecsége. Megjegyzendő azonban, hogy utólag ezen a pecsét-nyomón — úgylátszik, az 1848. XIX. törvénycikket akarván követni, mely csak magyar egyetemet, nem pedig magyar királyi egyetemet ismer — a k betűt és a koronát beleolvasztott ólommal elsimították.

Jelenleg csak a Mária Terézia korabeli nagy pecsét-nyomó van használatban. A karokéinak nem igen akad alkalmuk. A nem használt pecsétnyomókat mint történeti ereklyéket a központi levéltár vas-szekrényében őrizzük.³⁴⁾

Az egyes karoknak saját címérükön kívül saját rég öröklött *színük* is van. A hittudományi karé vörös, a jogtudományié sárga, az orvostudományié kék, a bölcsészettudományié barna.

E négy színt együtt mutatja az egyetem közönséges lobogója. Mondom közönséges, mert van ünnepi *zászlónk* is, melynek alapszíne tiszta fehér. Fehér selyem arany disztívenyekkel, mind a két oldalán a Boldogságos Szűz képe, az egyiken az ország, a másikon az egyetem régi címere ezen felirattal: Patrona Regni Hungariae 1817. illetőleg Mater Scientiarum Universitatis Hungaricae 1817.

Ez utóbbi szavak a zászló szalagjára is rá vannak arannyal hímezve.

Ez az a tisztes zászló, mely alatt az 1848. évi egyetemi ifjuság a márcziusi napokban összesereglett. Jedlik Ányos volt akkor a bölcsészeti kar dékánja, ki az addig latin nyelven írt Diariumba a márcziusi napok eseményeit hazafiui örömében már magyar nyelven jegyezte be. A márczius 15-iki esemény leírása után jelenti, hogy márcz. 16. Nagyságos egyetemi Rector [t. i. Dr. Szabó János theol. tanár] rendeletéből reggel 8 órakor az egyetemi tanács összeült s igen rövid tanakodás után a következő pontokban egyezett meg:

1. hogy a petitio gyanánt s ezen cím alatt: „Mit kíván a Magyar“, minden szögleteken kiragasztott 12 pontot elfogadja;

2. hogy az egyetemi zászlót az ifjuságnak ha kívánná, kiadandja azon intéssel és tanácscsal, miszerint annak gondját viselnék, magukat minden személy és vagyonbántástól óvnák, sőt másokat ha ilyesmire vetemedni készülnének, teljes erejükből gátolnák, de leginkább az egyetemi és egyéb tudományos intézeteket minden erélyvel védelmeznék. Azért is ajánlathatnék neki, miként a fegyveres polgársághoz csatlakoznának. stb. stb.

Az ifjuságnak a tanács elé vezetett küldöttjei csak azt kívánák, hogy a zászlójuk adatnék ki, mi nekik teljes készséggel meg is engedtetett azon észrevétellel, hogy lennének kevés türelemmel, míg a zászló Szilassy János hittani és Tipula Péter jogtani Dékánok által Budáról visszahozatnék. A kinyomtatott petitionalis pontokra nézve az egyetemi Tanács önként nyilvánítá, hogy azokat ő is magáévá teszi; min a folyosókat töltő ifjuság örömkialtásit hallatván, arra kérte az egyetemi Tanácsot, lenne szives ezen nyilatkozatát az egyetemi téren, mely ezután 15-dik márcziusi térnek hivandó, seregglő roppant tömegnek szemé-

lyesen tudomására adni. Ezen kívánatának a Tanács engedvén, lement a várakozó ifjú sereghez, mely hallván a Tanácsnak kedvük szerinti határozatát, az általuk felemelt és vállakon tartott Rector szájából értené, örömrivalgásokkal tölté meg a tért, és a Tanács minden egyes tagját nemzeti szalagokkal és a rózszaformába alakított cocardával felékesítette. Ennek megtörténtével az egész tömeg tovább vonult, és egész a Curia épületéig az előbb felemelt egyetemi Rectort vállain vitte. Nemsokára megérkezett az egyetemi zászló, és Rector Ő Nagysága által a fennebb említett két Dékán jelenlétében az egyetemi épület előtt ismét összesereglett ifjuságnak általadatott, és a kellő rend fenntartására komolyan megintetett.

Huszonnégy hosszú esztendő után, 1862 jun. 25. lengett ismét vígan e zászló, mikor Pauler Tivadar emlékezetes rectorása alatt a Mária Terézia-féle újjáalakítás LXXXII. évfordulóját ünnepelték.³⁵⁾

Attól az időtől fogva, hogy a régi nagy aulát lebontták, s ünnepi üléseinket idegen helyen voltunk kénytelenek tartani, a tisztes ereklje egyéb jelvényekkel együtt az újjáalakítás évszázados jubileumán kívül nem igen volt használatban. Én már nagyon rossz karban vettem át. Helyreállítottam s most megint méltó helyén díszleleg.

E régi zászlón kívül van még az egyetemi ifjuságnak egy új zászlója is, mely az ország ezredéves jubileumára készült s melynek felavató ünnepe legemlékezetesebb napjaink közé tartozik.

1896 junius 2-án Vaszary Kolos, Magyarország bíboros hercegprimása, szentelte föl az egyetemi templomban, megható beszéd kíséretében, melyben az ifjuságot kötelesség-teljesítésre és hazaszeretetre buzdította. A templomból az ifjuság s az egyetem Tanácsa a Városi Vigadó nagy termébe vonult, hol már a székesfőváros közönségének színe-java várta. Itt Beöthy Zsolt és gróf

Apponyi Albert mondtak szívhez-szóló lélek-emelő beszédet. A szögbeverés szertartása részint még a templomban, részint a Vigadóban ment végbe. Nekem jutott a szerencse azt Jókai Mór, Gyulai Pál, Than Károly s több más tanártársam nevében teljesíteni. A magam nevében ezzel a jeligével vertem szöget a zászlórúdba: Az egyetértés aranykapcsa kösse az arany ifjúságot e szent kéz-áldotta zászlóhoz! ³⁶⁾

Az egyetemi ifjúság, melynek élénk szívében a nemzet minden öröme és bűja csakhamar megfogamzik s kegyeletből évenként több hazafias ünnepet szokott rendezni, melyeken mindenkor hazaszeretetük egész idealismusát halljuk s a szép, igaz és jóért való lelkesedésüket tapasztaljuk, mikor márczius 15-ének ötvenéves jubileuma alkalmából országos diák-congressust hívott össze, ama régi s eme új zászló alatt tette meg festői díszfelvonulását.

A mi a rectori és dékáni méltóság *jelvényeit* illeti, tudni való, hogy a rector, a hittudományi s a bölcsészeti kar kormánybotjait, úgynevezett *pedumait* maga a nagylelkű alapító, Pázmány Péter adományozta.

A jogi kar felállítása után (1667) annak is külön sceptruma készült.

A Pázmány-féle sceptrumokat — valószínűleg a jogi karét is — Friederich Valentin bécsi udvari aranyműves készítette. ³⁷⁾

A rectori sceptrumot a Boldogságos Szűz, a hittudományi karét a Megváltó, a jogtudományiét Sz. Ivo, a bölcsészetiét Xaveri Sz. Ferencz szobrocskája ékesíti.

A rectori kormánybot egészen ezüstből való, részben aranyozott. 30 fontot nyom és 500 frtba került. Gombjából hat strucz toll emelkedik ki, az tartja azt a korongot, melyen a Boldogságos Szűz szobra van. Lábainál két pajzs. A baloldalin Magyarország címerének háromhalmos

fele, a jobboldalin négyfolyós fele. Pauler Tivadar a Pázmány-nemzetség czímerét is itt említi. Lehet, hogy az is rajta volt; mert két sróflyuk mutatja, hogy itt valami hiányzik.

Magán a gomb tetején két czímer van kivésve. Az egyik az akkori **T**pápa czímere: három méh, alatta a **T VIII. O** másik, Pázmány czímere: három strucz toll.

A hittudományi kar sceptrumán, melyen szintén strucz tollak tartják a szobor alját, se czímer, se irás nincsen. Mikor e kart Pozsonyba helyezték át, a sceptrum is Pozsonyba került; de minthogy a doctor-avatás az egyetem jogköréhez tartozik, Pozsonyból ismét visszahozták. ³⁸⁾

A jogtudományi kar sceptrumának a fején három medaillon látható. Az első Szűz Mária képe e felirattal: *Patrona Hungariae Mater Universitatis Tyrnav.* Bal oldalán a magyar czímer egyik, jobb oldalán a másik fele. A második: érseki czímer. Oszlop, kétfelül oroszlány. A pajzs fölött püspök-süveges fej. A körirat így szól: *Georgius Lippay Archiepiscopus Strigoniensis.*

A harmadik medaillon érseket mutat teljes ornatusban. Balra ez a név áll: *Adalbertus.* A körirat pedig azt mondja: *Insignia Capituli Strigoniensis.*

A bot tetején levő szobrocskára nézve meg kell jegyeznünk, hogy az nem a híres canonista Ivo, Chartresi püspök, ki 1116-ban halt meg és szentnek avattatott, hanem a Helori Sz. Ivo Bretagneból, ki a szegények ügyeit védte, az özvegyeket és árvákat oltalmában részesítette. 1303 május 19-én halt meg. VI. Kelemen pápa 1347-ben szentté avatta. ³⁹⁾

Az orvosi kar sceptrumán, mely kar már az egyetem királyi korszakában 1770-ben keletkezett, Sz. Lukács szobrocskája áll. Sz. Kozma és Demjén, kik szintén az orvosi tudomány patronusai, a bot nyelére vannak fölvésve.

A bölcsészeti kar sceptrumán Xav. Sz. Ferencz szobrocskáján kívül semmi czímer és semmi irás; de fején több sróflyuk, a mi hiányokra mutat.

Az egyetem és az egyes karok *védsszentjeinek* emlékét régen évenként istenitisztelettel ünnepelték.⁴⁰⁾

A rectori és dékáni méltóság másik díszjelvénye az *arany láncz*. Ezt az egyetem 1816-ban kérte s Ferencz király ő felsége 1819-ben adományozta, a mint azt a lánczról lefüggő csillag alakú medaillon is mutatja. Egyik oldalán a király képe e körirattal: Franciscus I. Imp. Aust. Rex Hung. Másik oldalán: Rectori Scientiarum Universitatis Pestiensis, a dékánokén természetesen: Facultati Theologicae, Iuridicae, Medicae, Philosophicae. A körirat pedig így szól: Munificentia Augusti P. P. MDCCCXIX.⁴¹⁾

Valamint a külföldi egyetemeken a tanárok nagyobb részt még ma is külön talár-alakú *hivatalos ruhát* viselnek: úgy a mi egyetemünkön is József császár koráig mind a négy karnak ünnepi ruhája volt: fekete hosszú talár, a kanonoki mucetumhoz hasonló köpeny — úgynevezett *epomis* — a professoroké sötét-vörös damaszk-selyem, a dékánoké selyem-bársony, a rektoré bibor.⁴²⁾ Ahhoz járult a sötét-vörösszinű süveg, az úgynevezett *biretum*. Az egész Katona István egyetemi jegyzeteiben kifejezett jellemzése szerint: Ornamento doctorum praecipuo, quin dicere liceat etiam unico, kiváló mondhatni páratlan díszöltözet. Ezt a díszöltözetet a professorok nagyobb egyetemi ünnepeken, különösen Veni Sancte-kor, a fogantatás ünnepén, Mária Terézia születése napján, az Urnapi körmenetnél s a Te Deum-kor viselték. Mikor az egyetemet Budára áthelyezték, új ruhát is készítettek, még pedig 45 epomist és 13 talárt a világi professorok számára, összesen 1391 frt 51 krért.⁴³⁾ Ezt a költséget az egyetem fődözte. Tudni való, hogy külföldön, teszem Berlinben ma is a rector ünnepi tiszti ruhája államköltségen készül.

A professoroknak ezt az egyházas öltözetét, valamint a monarchia többi egyetemeinél, úgy hazánkban is 1784-ben megszüntették. Az epomiseket és tanári ruhákat mind Pesten mind Pozsonyban elárverezték. Csak a *pedellusok* tartották meg régibb talárszerű öltözetüket.⁴⁴⁾

A rectori levéltárban őrzött sekrestyésféle ruha alighanem a régi pedellusi ruhának emlékdarabja.

E sekrestyésféle ruhát magyar kapusféle ruha, Toldy Ferencz rectoriséga alatt pedig a Than Mór mintaképe szerint készült ó-magyar jellegű díszöltözet váltotta fel. A legutóbbira vonatkozó rectori rendeletből kitűnik, hogy 1861-ben a félszázadnál régibb fekete talárok helyébe zöld talárok kerültek, hogy azokat a fekete és zöld talárokat 1872-ben eladták s az értük befolyt összeget az új ruha költségeinek fődözésére fordították.⁴⁵⁾

A pedellusok mai ruhája, melyet ez alkalommal először viselnek, heroldoknak mutatja őket, még pedig olyképen, hogy a rectori pedellus az egyetem nagy címerét, a kari pedellusok az egyes karok címereit viselik mellükön, s a kalpagukon lengő strucctollak, melyek Pázmány címerére emlékeztetnek, különböző színükkel szintén jelzik, ki melyik karhoz tartozik.

A mi egyetemünk emlékezetes napjainak, *rendkívüli és rendes ünnepeinek* sorát illeti, azt 1635 május 12-ike nyitja meg, mikor Pázmány alapítólevele kelt, s október 12-ike, mikor II. Ferdinánd római császár és magyar király ezt a főiskolát a római szent birodalombeli s más egyetemek minden szabadságával és jogaival császári és királyi hatalmánál fogva felruházta.

Az első fényes ünnepet 1635 nov. 13. ülte egyetemünk, mikor Nagyszombatban, első székhelyén, megnyitották.

Milyen nagy fontosságot tulajdonítottak a kortársak ezen ünnepnek, mutatja a jelenvolt díszes vendégkoszorú.

Jelen voltak gróf Eszterházy Miklós nádor, Homonnai

János országbíró, Pálffy Pál kamarai elnök, Battyányi Ádám főkapitány, főpapok és főrendek, a pozsonyi kamara több tanácsosa, az esztergomi főkáptalan és a városi tanács tagjai, a bécsi egyetem és jezsuitarend küldöttei.⁴⁶⁾

A Sz. Miklósról nevezett székesegyházban a Veni Sanctén és nagymisén maga az alapító cardinális pontifikált. Ott hirdette ki az alapító és megerősítő okleveleket, s átadta az egyetem első rectorának Dobronoki Györgynek, ki az egyetem szervezésénél tanácsával támogatta.⁴⁷⁾

A korszakalkotó esemény emlékét megőrökíti a Fraknoi véleménye szerint hihetőleg ez alkalommal vert ezüst *érem*, melynek egy példányát a Nemzeti Múzeum éremgyűjteménye őriz. Egyik oldala Pázmány mellképét, másik oldala címerét mutatja.⁴⁸⁾

A nagyszombati emlékezetes napok közé tartozik 1637 augusztus 3-ika, melyen az Eszterházy Miklós építette egyetemi templomot felszentelték, 1667 január 2-ika, melyen a jogi kar alapításáról szóló diploma kelt, és január 16-ika, melyen a jogi előadások megkezdődtek.

Egyetemünk *első százéves fennállásának ünnepét* megörökítette Kazy Ferencz, egyetemünk első századának történetirója, Nagyszombatban 1738-ban megjelent művével, melynek címe: *Historia Universitatis Tyrnaviensis societatis Jesu... ad annum Christi 1735. eiusdem saecularem producta*. Ugyanezt a nevezetes évfordulót dicsőítette Miklovics (Milkovits?) Mihály ezen cím alatt: *Annus saecularis Universitatis Tyrnaviensis Ludo poetico propositus... a. 1735. Tyrn.*⁴⁹⁾ Ugyanakkor bocsátotta közre Árvai György *De institutione iuventutis ungaricae dialogusát*.

1769-ből két nagyjelentőségű napot kell kiemelnünk: *julius 17-ikét*, melyen Mária Terézia nagy királynőnk az egyetemet *királyi oltalma* alá vette, s *november 7-ikét*, melyen az egyetem *ujjászervezését* meghagyta s az orvosi karral kiegészítette.

1772 május 13-án, a királynő születése napján foglalta el ünnepélyesen a királyivá lett egyetem új épületeit.

1777 február 10-én határozta el a királynő az egyetemnek Budára áthelyezését, mi ugyanazon év szeptember és október havában történt. Az első iskolai évet november 3-án a Nagyboldogasszonyról címzett, közönségesen úgynevezett Mátyás-templomban tartott istenitisztelettel nyitották meg.

Az egyetem ünnepélyes beiktatását Ő felsége a következő május 13-ára, mint születése napjára tűzte ki, melyen öt évvel előbb Nagyszombatban az új épületek ünnepélyes átvétele is történt.⁵⁰⁾

Minthogy azonban sem a budai egyetemi épületek berendezését, sem az alapítványok s az összes tanügy iránti intézkedéseket még nem lehetett befejezni, a beiktatás csak két évvel később lett meg.

1780 márczius 25-én, Gyümölcsoltó-Boldogasszony napján — ezen a napon szerette nagyobbyszerű alapítványait tenni — állította ki a nagy királynő az egyetemünk életében korszakalkotó Inaugurale Diplomát.

A tanügy országos szervezésének s az egyetem ujjaalakításának befejezését országos ünneppel, 1780 június 25-én, koronázása negyvenedik évfordulóján ünnepeltette.

Ezen örökké emlékezetes ünnep részletes leírása Pauler Tivadar egyetemi történetében olvasható.⁵¹⁾

Mária Terézia személyesen meg nem jelenhetvén, gróf Eszterházy Ferencz kancellárt akarta az oklevelek átadásával megbízni; de Eszterházy gyengélkedő egészsége miatt gróf Pálffy Károly alkancellárt volt kénytelen maga helyébe ajánlani. Ő felsége ennélfogva az alkancellárral helyettesíttette magát. A szükséges költségekre a kincstárból ezer aranyat utalványozott neki s az udvari ezüstkészletnek egy részét rendelkezésére bocsátotta.

Mind a királyi biztos bevonulásának, mind a királyi

palotában végbement beiktatási ünnepélynek hű képét a bécsi rajz- és rézmetsző akadémia híres igazgatójától, Schmutzer Jakabtól való egykorú két remek kézirajz tartotta fenn. Ezeket a királynőnek is bemutatták, de tervezett rézbemetszésük abba maradt. Utóbb a kir. tanács tollnoka, Schauer Endre apát birtokába jutottak, ki Markovics Mátyás kir. tanácsosra, az egyházi jog volt tanárára hagyta, ez pedig az egyetemnek ajándékozta, a hol egyéb historikus képekkel együtt régenten a nagy aulát, most, hogy ezen új aulának falai a képeknek kellő tért nem nyujtanak, a rektor termét díszítik.

A bevonulást ábrázoló rajz felirata, mely a kép egyes részeinek magyarázatául szolgál, így szól:

Solemnis Ingressus Legati Regii, ad inaugurandam die 25. Junij, 1780. Regiam Universitatem Budensem, constabiliendumque totius Rei Litterariae Institutum. In quo

Regiae Universitatis Aedificiorum Inspector equo praeit. Hunc Turmae Equitum Comitatum Pest, Pilis et Solth articulariter Unitorum suis cum Vexillis sequuntur. Post hos ducuntur Equi phalerati Illustrioris Nobilitatis. Tum complures Hospitum, Regium Commissarium comitantium, Currus, duo alii, Senatus Regii Praesidis Archiepiscopi Coloczensis sequuntur Currus, quibus Canonicus a Laterè, Nobiles item et Officiales Aulici vehuntur. Postea Illustrioris Nobilitatis Turma, et Ductore Comite *Josepho Klobusitzky*, Turma alia Illustrioris aequae Nobilitatis, sed Uniformi vestitu Cyanei coloris, multo Auro divite, conspicua. Item Senatus Regii Praesidis, quo Commissarius Regius Comes *Carolus Pálffy* Aulae Regiae Pro-Cancellarius, nec non dictus Regii Senatus Praeses, Baro *Adamus Patasich* Coloczensis Metropolita vehuntur. Hos Locumtenens Regiminis Carameliani cum Equestri sua Turma comitatur. Postremo Currus Nobilium Hospitum, Cives denique Budenses et Pestienses Armis instructi solemnem claudunt Ingressum.

A rajz alatt az áll, hogy Gezeichnet von Schmutzer.

A felavatást ábrázoló rajz felirata így szól:

Solemnis Inauguratio Regiae Universitatis Budensis die 25. Junii, Anno 1780, a Coronatione vero *Mariae Theresiae* Augustae et Reginae Hungariae Apostolica Quadragesimo. In qua

Regius Legatus Comes Carolus Pálffy Aulae Regiae Pro-Cancellarius altius exstructo loco sedens, cum Regio Senatu Universitatis Dextram Palatii occupat partem, Sinistram vero Magistratus Academicus et Professores eiusdem Universitatis. Hos inter omnes quasi in medio Aulicus Secretarius Diplomata legit Regia. Reliqua Corona quae circumstat, Illustriorum est Hospitum.

Itt is a rajz alatt: Gezeichnet von Schmutzer. Ezt a Schmutzer-féle képet ábrázolta a régi Aulának nagyszabású falfestménye.

A nevezetes esemény megörökítésére kétféle emlékpénzt vertek: egyet az egyetem újjáalakításának, egyet meg a tanügy szervezésének emlékére.

Az elsőnek előoldalán van Mária Terézia és József arcképe Imp. Caesar II. Aug. M. Theresia Aug. körirattal, hátsó oldalán az egyetem épülete (t. i. a kir. várpalota) felül következő szavakkal: Aedes Reg. Lit. et Nob. Iuv. Conlag. assig., alul pedig: Bonae artes a Sigismundo et Mathia Corvino Regg. Budam inductae, belli terrore fugatae, a M. Theresia Aug. revocatae: Reg. XL.

A másik érem előoldala azonos az első érem előoldalával. Hátsó oldalán van a magyar korona két babérág felett a következő felirattal:

Ratio educationis totiusque rei litterariae per regnum Hungariae provinciasque eidem adnexas die XXV. Junii A. MDCCLXXX. Budae.

Mind a kétfajta éremből 800 darabot, a másodikból még 2500 kisebb darabot vertek. Az egyetemnek 60—60

nagyobb és 200 kisebb darab jutott. A királynő mindegyik fajtából saját személye számára 50 darabot rendelt, de a cancellárnak jun. 25-én kelt fölterjesztésére, melylyel azokat bemutatta, sajátkezűleg megjegyezte: sehr gut sind sie nicht ausgedruckt.⁵²⁾

Érdekes hallanunk, hogy Ányos Pál, ki maga jelen volt az inauguratió, mit mond e nagy nap fő mozzanatairól. „Nem tartóztathatom meg magamat, — úgymond — hogy örök emlékezetre le ne írjam annak a napnak gyönyörűségét. Az igaz magyar buzgóság egész elolvadásig érdekelte sziveinket, midőn az egész vár mintegy forrott a sokaságtól. Országunknak minden részeiről a nemesség ott volt. Gróf Pálffy Károlyt, ki Ő Felsége személyét viselte, több mint 60 hatlovas hintó kísérte és 14 pestvármegyei nemes ifjúból állott a gárdája, kiknek vezérök volt gr. Klobusitzky; mindegyiknek világoskék öltözete arannyal gazdagon felruházva és veres bársony csákós süvege, arany paszománttal s drága forgókkal. Azt vélte volna az ember, hogy Mátyás királyt hozzák Csehországból, oly pompás volt ez az ünnep. Az ágyúk szünet nélkül ordítottak; a tárogató-síp a szíveket keresztül járta; emlékpénzek szerteszélylyel osztogattattak: királyi ebéd készítettett, mely után a nemesség tánczpalotába lépett. Oh! Hány magyart láttam velem együtt könyezni, midőn báró Patachich Ádám kalocsai Érsek az Universitás főpaltájában kimondhatatlan ékességgel, buzgósággal hálaadó (deák) beszédet mondott Felséges Asszonyunk s Anyánk Mária Teréziának.“⁵³⁾

Az egyetem mindjárt 1780-ban elhatározta, hogy újjáalakításának emlékét örökös hála jeléül évenként megünnepeli s e határozatát Pestre történt áthelyezése után 1784-ben újra megerősítette. 1810-ben pedig Bene Ferencz rectorása alatt ezen emléknapi díszesebb megtartása iránt intézkedett.⁵⁴⁾

Az 1780. június 25-iki felejthetetlen örömeseményt pár hónap múlva Mária Terézia dicső emlékezetű királynőnk halála követte. November 27-ike első gyásznapiunk, melynek évfordulóját azóta évenként az egyetemi templomban requiemmel ünnepeljük.

Valamint Mária Terézia, úgy I. Ferencz és V. Ferdinánd királyok halála napja is évfordulós gyászünnepeink közé tartozik.

Legújabb s legfájdalmasabb gyászünnepeink november 19-ike, Erzsébet királynénk nevenapja, melyet azelőtt örömmel, de mióta őt 1898. év szeptember 10-ikén borzalmas módon elvesztettük, szívünk őszinte gyászával ünnepeljük.

Ezt az 1898 óta évfordulós gyászünnepet megelőzte 1898 október 10-ikén egy külön rendezett egyetemi gyászünnepe, melyen Beöthy Zsolt, az aesthetika nyilv. rendes tanára, a városháza dísztermében megható emlékbeszédet mondott.

A mily borzalmas volt a pótolhatatlan veszteség legelső hire, oly végtelen volt a gyász, mely a magyar nemzet szívére borult. E gyász azonban nemcsak sötétséget terjesztett, hanem fényt is szült: glóriát árasztott a dicsőült szent alak köré s a történelem sirboltjából a legendák magasságába emelte.⁵⁵⁾

Emlékezetes nap tudományos fejlődésünk történetében 1782 szeptember 14-ike, melyen II. József császár meghagyta, hogy az orvosi karral kapcsolatban állatorvosi intézet állíttassék föl, minek következtében 1786-ban e célra külön tanszék szerveztetett. Ez a tanszék vetette meg alapját a hazánkra nézve annyira fontos állatorvosi főiskolának, melynek ünnepélyes fölavatása 1899 szeptember 24-ikén történt.⁵⁶⁾

1783 november 28-ikán kelt József császárnak ama nevezetes határozata, mely az egyetemnek Budáról Pestre költöztetését rendelte el.

A császár még Nagyszombatban 1770 június 16-ikán,

Budán kétszer, 1781 augusztus 23-ikán és 1783 április 27-ikén, Pesten pedig 1786 augusztus havában látogatta meg egyetemünket.

Mikor 1790 február havában a *magyar szent koronát* Bécsből valóságos diadalmenetben Budára hozták, az egyetem testületileg jelvényeivel és zászlójával a Bécsi kapu előtt foglalt helyet s ott várta Magyarország palladiumának megérkezését.

1804 január 20-ikán kelt Ferencz király új adománylevele, melyben az egyetemet a tanulmányi alapnak átengedett régi birtokaiba visszahelyezte. Ezzel az oklevéllel kezében van Ő Felsége a rector termét ékesítő képen ábrázolva. Hogy a rectori s a négy dékáni arany lánczot Ferencz király adományozta az egyetemnek, azt már jelvényeink ismertetésénél említettük.

Egyetemünk *újjaalakításának félézázados évforduláját* Stáhly Ignácz rectorsága alatt 1830-ban, *kétszázéves fennállását* pedig Dertsik Nep. János rectorsága alatt 1836-ban ünnepelte.

Az előbbi ünnepet megörökíti egy aranyérem, melynek előoldalán Ferencz király feje látható e körirattal: Francisco Caes. Ac. Rege. P. F. Aug., hátsó oldalán pedig ez a fölirat áll: VII. Cal. Quinct. MDCCCXXX. Reg. Lib. Vniv. Ung. a d. Maria-Theresia instansatae. An L.

Összesen 13 darabot vertek. Ebből minden kar 3—3 darabot kapott oly hallgatók megjutalmazására, kik a kartól kitűzött pályakérdésekre a legjobb feleleteket adták. A 13-ik darab az egyetemi éremtárba került, a hol ma is őriztetik.

Említésre méltó, hogy e 13 emlékérem ércanyagát Stáhly Rector Magnificus ajándékozta e czélra, t. i. 52 aranyat s hogy a király képét, a mint alatta jelezve van, Böhm mintázta, ki az idevágó egyetemi jegyzőkönyv szerint magyar születésű, bécsi vésnök volt.⁵⁷⁾

Az utóbbi jubileum emlékére jelent meg egyetemünk története, melynek megírását a senatus már 1808 május 19-ikén határozta volt el,⁵⁸⁾ de csak jóval utóbb Fejér György híres történetírónk, ki 1824-től 1843-ig könyvtárunk igazgatója volt, vállalta magára.

E nevezetes mű czíme: *Historia Academiae Scientiarum Pazmanianae Archiepiscopalis ac. M. Theresianae Regiae Literaria. Tirnaviensis anno alterum, Pestanae semi-seculari scripsit Georgius Fejér bibliothecarius. Budae 1835.* Három érdekes képet is közöl. Az egyik: *Aedes Educationi Cleri Iunioris Imperante Josepho Aug. Sacra Posonii* A másik: *Universitas Literarum Maria Theresiana Regia Budae.* A harmadik: *Universitas Literarum Francisco I. Aug. Regia Pestini.*

A bisseccularis ünnep megülését a tanács Schedius rectorása alatt 1835 május 2-ikán határozta el. E határozathoz gr. Cziráky Antal iudex Curiae, a pesti kir. tudomány-egyetem praesese jun. 16-ikán kelt levelében hozzájárult.

Minthogy a nagyszombati egyetem megnyitásának évfordulója nov. 13-ikára esik, abban a hónapban pedig néha korán szokott a fagy beállani, néha meg a viharok annyira rongálják a hidat — t. i. az akkori hajóhidat, mely a mai Deák Ferencz-utca irányában volt — hogy Buda városával, a magas dicasteriumok székhelyével a közlekedés megszakad, 1835 szept. 30-ikán az határozott, hogy az ünnep a következő tanévben, Dertsik János rectorása alatt, jun. 25-ikén, vagyis azon a napon menjen végbe, melyen az újjáalakítást szokták ünnepelni. E nap azonban szombatra esvén, végleg jun. 26-ika tűzetett ki.

Az ünnep vendégei voltak: a helytartótanács, a kir. magyar udvari kamara, az esztergomi káptalan, Pest-megye és Pest városa képviselői és még számos pap.

Az academiai magistratusok jelvényeikkel jelentek meg. Az istenitiszteleten Jordánszky Elek czímez. püspök pontificált. A Te Deum után az akkor rendesen oecusnak nevezett nagy aulába vonultak, melynek falait a következő képek díszítették:

Mária Terézia és I. Ferencz római császár, mely két nagyszabású kép elejétől fogva állandó dísz volt az aulának.

V. Ferdinánd király arcképe, melyet az egyetem arra az alkalomra festetett.

I. Ferencz király arcképe, melyet már előbb említettünk.

József nádor, gróf Cziráky Antal, Pázmány Péter, Lósy Imre és Lippay György a jogi karnak két alapítója, báró Patachich Ádám, ki az egyetemnek 1780-ban történt felavatásakor az egyetem kancellárja volt.

Kelemen Imre, a hazai jog tanára, egyetemünknek 1799-ben rectora, iurisconsultorum in Hungaria facile princeps, és Mitterpacher Lajos, az általános természetrajz tanára, egyetemünknek 1801-ben rectora, a maga idejében szintén híres szaktudós.

E két utóbbinak az arcképét Dertsik János rector ajándékozta az egyetemnek. Jelenleg Kelemené a jog- és államtudományi kar I. számú szigorlati termét, Mitterpacheré a bölcsészettudományi kar tanácstermét ékesíti.

Lósy és Lippay arcképei a központi seminarium birtokában vannak.

Patachich arcképét egyetemi levéltárunknak 1830 ápr. 21. kelt 96. sz. irata szerint Klobusiczky Péter kalocsai érsek ajándékozta az egyetemnek. Úgy de az, a mely birtokunkban van, a kép alatti jelzés szerint 1830-ból való: Pinxit Jos. Peschky. Pestini 1830. Lehet, hogy ama régi után készült, a mely aztán elkallódott.

E nevezetes emberek arcképeivel díszített aulában

Dertsik János Rector Magnificus beszédet mondott, mely nyomtatásban is megjelent. Címe: Sermo duos r. Universitas Hungarica Bissecularem Memoriam natalium suorum a Petro Pázmán s. r. e. Cardinale et Archi-episcopó Strigoniensi Tyrnaviae MDCXXXV. acceptorum ritu solemniter XXVI. Jun. MDCCCXXXVI. celebraret, habitus a Ioanne Nep. Dertsik (t. c.) Budae, 1836.⁵⁹)

Ezen ünnep alkalmából a hittani kar 21 tagot választott collegiumába.

Említésre méltó, hogy Pauler Tivadart ekkor avatták az egyetemes jog doctorává.

Az ünnep után a rector 120 személyre szóló ebédet adott. Míg az ünnepen latin beszédet, az ünnepi lakomán magyar beszédet mondott, melyben Ő Felségét, az uralkodó házat, József nádort s az összes kitűnő vendégeket felköszöntötte.

A vendégeknek a következő nyomtatványokat osztogatták:

Bevezetés a philosophiára vagyis propaedeutica. Budae 1836. Fejér Györgytől.

Carmen in bissecularem natalium Reg. Scientiarum Universitatis Hungaricae a Petro Pázmány... cardinale et archiepiscopo Strigoniensi Tyrnaviae 1635. felicibus auspiciis conceptae memoriam, a P. Andrea Jallolics a SS. P. P. II. Hum. Prof. Pestini. Budae 1835.

Memoria bissecularis, quam pro natalibus Reg. Scient. Universitatis Hung. a Petro Pázmán Tyrnaviae 1635. acceptis, ac una instaurationis anniversario die 26. Junii 1836. celebrante d. d. d. Joannes Gyarmathy, in generali Seminario Pest. Cler. Jun. Studiorum Praefectus. Budae 1836.

Óda a Pesti kir magyar Egyetem kétszázados ünnepére. (Ezt a seminariumi növendékek a lakoma alatt zenekísérett, mellett el is énekelték.)

50 frtos pályadíjat is adtak ez alkalommal hittani kérdések megfejtésére.

Julius 2-ikán elhatározta a tanács, hogy Dertsik beszédét s az ünnep rövid leírását közzé teszi. Mind a kettő a már fönt idézett kiadványban együtt jelent meg.

1844 június 28-ikán az egyetemi ifjuság oly gyász-ünnepét rendezett Horvát István emlékének, a minő addig egészen szokatlan volt. Ez alkalommal Fejér (Vasvári) Pál, akkor I. éves joghallgató, megható beszéddel dicsőítette az elhunytat.

1852 április 25-én egy új gyászünnep volt az egyetem nagy aulájában. Szilasy János a theologia pastoralis professora emlékbeszédet mondott gróf Cziráky Antal, az egyetem utolsó praesese fölött. ⁶⁰⁾

Az ujjaalakítás ünnepét, melynek június 25-ike az évfordulója, az ötvenes években csak a templomban istenitisztelettel ünnepelték. 1847-től 1861-ig az aulabeli solennitás szünetelt. Pauler Tivadar emlékezetes rector-sága alatt lépett újra életbe. A Mária Terézia korából való *szertartások* megint megújultak: régi becses ereklyéink megint az ünnepi dísz öregbítésére szolgáltak.

A *régi díszasztalon* trónmenyezet alatt az ország jelvényeinek régi másai körül, melyek az egyetem királyi voltát jelzik, az egyetem alapítására és ellátására vonatkozó diplomák voltak közszemlére kitéve. S az minden következő évben így történt, csak azóta, hogy régi aulánkat le kellett bontani, s a M. T. Akadémia meg a székes-főváros jóvoltából hol az akadémiai palota, hol a városháza dísztermében voltunk kénytelenek ünnepi közgyűléseinket tartani, e régiségszentelte szokást nem gyakoroltuk.

Az 1862. évi ünnep az egyetem tanári testületének egyik kitűnő tagjára nézve még különösen is emlékezetes, t. i. akkor avattatott Vécsey Tamás tanártársunk a jogtudomány doctorává.

Itt van alkalmunk említeni, hogy a doktori kalap gyanánt szereplő kócsagtollas csákós süveg, mely promótiókor az avató dékán előtt van, még Mária Terézia idejéből való. A hatvanas években még fejére tette a felavató. Csak Toldy Ferencz rectoratsága alatt szűnt meg a régi szertartás. Azóta a felavatás nem latin, hanem magyar nyelven történik, a süveg pedig az asztalon áll s a dékán csak ráteszi a kezét, míg az avatás szavait olvassa.

A hatvanas évek történetéből még egy ritka nevezetességű napot kell felidézünk.

A magyar gazdasági egylet 1865-ben rendezett kiállításakor azzal a kérelemmel járult Ő császári és apostoli királyi felsége elé, hogy a kiállítást legmagasabb látogatásával szerencsétetni kegyeskedjék. Ő felsége e kérelmet legkegyelmesebben teljesítette is, és ez alkalommal egyetemünket is meglátogatta. Schopper György volt akkor a Rector Magnificus. Ügyvezető-könyvében e ritka szerencsére vonatkozólag a következő jegyzetet olvassuk:

„Junius 9-én volt m. t. egyetemünkre nézve azon öröndetes nap, melyen ő cs. k. apost. Fölsége I-ső Ferencz József — első a magyar királyok között — egyetemünket legmagasb látogatásával szerencsétetni kegyeskedett, folytonos zajos éljenzések között megtekintvén 1-ör a zsúfolásig telt nagy dísztermet, 2-or a természettani muzeumot, 3-or a kisebb termet és végre 4-er az ásványtani muzeumot; legfelsőbb meglegedését fejezvén ki, szünni nem akaró éljenek között hagyá oda — látszólag igen derült kedélylyel — intézetünket. Éljen!”

Schopper György 1865 július 6-án ezen első királyi látogatásból eredt örömének kifejezésére s e nevezetes esemény emlékezetének egyetemi hallgatóink szívében mindenkori megőrzésére 1050 forintos jutalomdíjt alapított.

Lelépésekor szeptember 30-án mondott beszédében újra kifejezte mindnyájunk abbeli örömét, hogy egyetemünk

oly ritka szerencsében részesült, a minővel „aligha sok egyetem dicsekedhetik. Minthogy Cicero szerint honos alit artes, ezen legfelsőbb kegyelmi tény mindnyájunknak ösztönül szolgáland, hogy kiki saját hatáskörében, tőle kitelhetőleg azon magas várakozásnak megfeleljen, melyet Ő Felsége köztünk mulatva kifejezni kegyeskedett.“

Profétai ihlettel mondta akkor Schopper, hogy ezen legmagasabb látogatás némileg csak előpóstatja volt azon kedvező fordulatnak, melyet nemcsak általában édes hazánk, hanem közvetlenül magyar tudomány-egyetemünk ügyei legközelebbi időben veendenek.

A mi az egyetemi ifjuságot illeti, az a királyi látogatáskor nagyrészt magyar ruhában kardosan jelent meg és sorfalat képezett. Kardjaikat kirántották s a magasban összeértették, úgy hogy Ő Felsége mintegy kard-tetőzet alatt vonult fel a nagy aulába. Itt Ő Felsége, kit lépten-nyomon zajos éljenzéssel üdvözöltek, rövid pár szót intézett az ifjusághoz, melylyel szorgalomra s jó magaviseletre buzdította, hogy szüleik örömeire s a haza javára derék emberekké váljanak. Leírhatatlan az a lelkesedés, melylyel Ő Felsége szavait fogadták.

Még egy királyi látogatás van évkönyveinkben megörökítve, mely örvendetes és kitüntető esemény 1886 május 4-ikén Lechner Ágoston rector-sága alatt történt.

Ő Felsége ezúttal az orvosi kar központi épületét vette szemügyre s a tapasztaltak felett legfelsőbb megelégedésének adott kifejezést.

1871 május 13-ikán ünnepelte egyetemünk az orvosi kar fennállásának százados ünnepét. Dr. Rupp N. János, az orvosi kar akkori dékánja mondott solennis beszédet, mely Mária Terézia arczképével s történelmi pótlékkal nyomtatásban is megjelent.

1880 május 13-ikán Margó Tivadar rector-sága alatt ünnepelte egyetemünk *újjaalakításának századik évfordulóját.*

E nagy ünnep, melyet Ő Felsége képét s az egyetem ezímerét mutató nagy *emlékérem* is megörökít, istenitiszteletből, közgyűlésből, lakomából, bálból, az ifjuság lakomájából és fáklyásmenetből állott.

A Te Deum-on Simor bibóros hercegprimásunk pontificált, apostoli királyunkat József főherceg Ő fensége képviselte, kivel fenséges neje és gyermekei is megjelentek volt az istenitiszteleten.

A M. T. Akadémia dísztermében tartott ünnepi közgyűlésen József főherceg mint a király képviselője, Coburg kir. herceg, a ministerek majdnem teljes számban, a hercegprimás és többi főpapok, a fővárosi és egyéb küldöttségek s azonkívül még számos kitünőség volt jelen. Margó Tivadar az egyetem multjáról és jelenéről értekezett. Utána hallottuk Ányos Pál költeményét, melyet 1780-ban a budai megnyitás ünnepére írt, Szász Károly ódáját, mely erre az alkalomra készült és Greguss Ágost akkori bölcsészeti d. é. beszédét, melyben a tiszteletbeli és jubiláris doctorokat s a pályázatok eredményét hirdette.

A Hungáriában rendezett ünnepi lakomán József főherceg és Coburg kir. herceg is jelen voltak, a jubileumi bálban pedig még fenséges nejeik is résztvettek.

Azon 23 kiváló férfi, ki az évszázados jubileum alkalmával honoris causa doctorrá creáltatott, a következő: Rudolf trónörökös főherceg, Schlauch Lőrincz, Pauer János, Kruesz Krizosztom, Knauz Nándor, Tárkányi Béla, Czibulka Nándor, Majláth György, Zsoldos Ignác, Tóth Lőrincz, Vajkay Károly, Horváth Boldizsár, Trefort Ágoston, Csengery Antal, gróf Lónyay Menyhért, Arany János, Hunfalvy Pál, Keleti Károly, Pulszky Ferencz, Szabó Károly, Szász Károly, Szily Kálmán és Sztoczek József.

A trónörökös főherceg Ő Fenségének az egyetemi bizottság, mely Margó Tivadar Rector Magnificus vezetése alatt Breznay Béla és Greguss Ágost dékánokból állott,

a díszoklevelet Prágában azon év június havának 17-ikén nyújtotta át.

Ő Fenségének a rectori beszédre mondott feleletéből csak ezeket az emlékezetes szavakat idézem: „Legyenek meggyőződve, hogy kitűnő egyetemünket minden időben élénk érdeklődésemben fogom részesíteni s nagyon szíve-
men fekszik, hogy a magyar nemzetnek e drága kincse viruljon s a szellemi s anyagi fejlődés útján folyton haladjon előre.“ ⁶¹⁾

Ugyanazon kitüntetésben részesültek pótlólag egy évre reá: Vámbéry Ármin, Salamon Ferencz, Thewrewk Emil és Torma Károly.

1894-ben írói jubileuma alkalmával JÓKAI MÓR.

1896-ban a magyar nemzet ezeréves fennállásának ünnepén egyetemünk Ő császári és apostoli királyi Felsége hozzájárulásával 53 tiszteletbeli doctori oklevelet adományozott. A kitüntetettek névsora a következő:

JÓZSEF főherczeg Ő cs. és kir. Fensége.

KÁROLY TIVADAR bajor kir. herczeg Ő Fensége.

FRANKÓI VILMOS.

IRSIK FERENCZ és MOHL ANTAL apátkanonokok.

RAJNER LAJOS prépostkanonok.

SZABÓ MIKLÓS, a curia elnöke.

CSEMEGI KÁROLY.

Dr. UNGER JÓZSEF, az osztr. birod. bíróság elnöke.

Dr. SOHM RUDOLF, lipcei egyet. tanár.

Dr. HÜBLER BERNÁT, berlini egyet. tanár.

Dr. LISZT FERENCZ, hallei egyet. tanár.

Dr. DARRESTE PÉTER, párisi semmitőszéki ügyvéd.

KÁLLAY BENJAMIN, közös pénzügyminister.

Gr. APPONYI ALBERT.

Dr. MENDER KÁROLY, bécsi egyet. tanár.

LEROY-BEAULIEU PÁL és

LEVASSEUR EMIL, a párizsi Collège de France tanárai.

BODIS LAJOS, az olasz királyság statisztikai hivatalának főigazgatója.

SIDGWICK HENRIK, cambridgei egyetemi tanár.

Dr. SAMASSA JÓZSEF, egri érsek.

Dr. SCHERER RUDOLF, gráci egyetemi tanár.

FREISEN JÓZSEF, a paderborni bölcsészeti és theologiai intézet tanára.

Dr. THAN KÁROLY, budapesti egyetemi tanár.

Dr. JOHN SHAW BILLINGS, philadelphiai és baltimorei tanár.

VIRHOW RUDOLF, berlini tanár.

LISTEB JÓZSEF, londoni tanár.

RETZIUS ANDERS ADOLF, stockholmi tanár.

BACCELLI GUIDO, a római belklinika igazgatója.

ROUX EDUÁRD, a párisi Pasteur-intézet tagja.

Gr. SZÉCHENYI BÉLA.

SEMSEY ANDOR.

Gr. KUUN GÉZA.

SZILÁDY ÁRON, halasi ev. ref. lelkész.

LÓCZY LAJOS, budapesti egyetemi tanár.

Dr. PAULER GYULA, országos levéltárnok.

BUNSEN RÓBERT VILMOS, heidelbergi egyetemi tanár.

BRYCE JAMEST, volt oxfordi tanár s angol kereskedelmi minister.

VILLARI PASQUALE, a florenci Instituto di Studi Superiori tanára.

BERTHELOT PIERRE, vegyész, volt francia külügyminister.

SPENCER HERBERT, angol bölcész.

LORD KELWIN, (Sir William Thomson) glasgowi egyetemi tanár.

Dr. HARTEL VILMOS, jelenleg osztrák vallás- és közokt. minister.

WUND VILMOS, lipcsei egyet. tanár.

MÜLLER MIKSA, oxfordi egyet. tanár.

GRIMM HERMANN, berlini egyet. tanár.
 Dr. SCHUCHARDT HUGÓ, gráci egyet. tanár.
 ASPELIN JÁNOS REINHOLD, helsingforsi egyet. tanár.
 RADLOFF VILMOS, a szentpétervári csász. tudományos
 Akadémia rendes tagja.

JOVANOVIĆ ZMAJ JOVAN, szerb író.
 Dr. JAGIĆ VRATOSZLÁV, bécsi egyet. tanár.
 MOMMSEN TIVADAR, berlini egyet. tanár és
 Dr. TEZA EMIL, páduai egyet. tanár.

Említésre méltó, hogy József főherczeg Ő Fenségének
 1896 szeptember 8-án d. e. 11 órakor budai palotájában
 nyújtottuk át a doctori díszoklevelet s Ő Fensége mély
 hálájának kifejezése mellett kinyilatkoztatta, hogy vala-
 mint eddig, úgy ezentúl is szabad óráiban tudományosan
 kíván foglalkozni.

Károly Tivadar bajor kir. herczeg a kitüntetést
 magyar nyelven írt meleghangú levélben köszönte meg.⁶²⁾

Honoris causa doctorainknak e díszes sora azóta
 még két taggal gyarapodott. 1897 október 2-án válasz-
 totta meg a bölcsészet-tudományi kar Erzsébet Lujza Ottilia
 román királyné Ő Felségét tiszteletbeli bölcsészetdoctorrá.
 E választáshoz az egyetemi tanács még az nap egy-
 hangúlag hozzájárult s apostoli királyunk már október
 hó 13-án kelt legfelső elhatározásával legkegyelmesebben
 megengedni méltóztatott, hogy a román királyné Ő Fel-
 ségét tiszteletbeli bölcsészet-doctorrá avathassuk és neki
 a doctori oklevelet kiszolgáltathassuk.⁶³⁾

Mult szeptember hó 20-án kelt az utolsó dísz-
 oklevél, melylyel Felséges Urunk legkegyelmesebb enge-
 délyével dr. Duka Tivadart, az angol-keletindiai hadsereg
 nyugalmazott főtörzsorvosát tiszteletbeli orvostudorrá
 avattuk.⁶⁴⁾

Az újjáalakítás évszázados emlékünnepest, melynek
 részletes leírását ama jelentésben bírjuk, melyet Margó

Tivadar megbízásából Erdey Antal egyetemi tanácsjegyző szerkesztett, 1885-ben a fennállás 250-ik évfordulója követte.

Ezt az ünnepet, melyre a székesfővárosban székelő főhatóságokon kívül Nagyszombat város hatóságát s a kolozsvári egyetemet is meghíttuk, kevesebb fénynyel, de azért nem kevesebb hálával ünnepeltük.

Az istenitiszteleten dr. báró Hornig Károly, akkor címz. püspök és vallás- és közoktatásügyi minist. osztálytanácsos pontificált. A régi nagy aulában Bita Dezső Rector Magnificus ünnepi beszédet mondott, melyben Pázmány Péter tudományos érdemeit méltatta. E beszéd befejezte után, melyet a zsufolásig megtöltött terembe gyűlt hallgatóság zajos éljenzéssel és tapssal fogadott, Nagy Gyula joghallgató elszavalta Völgyi Gusztáv joghallgatónak ez alkalomra írt pályanyertes ódáját. A szavalat után következett az akkori tanévre kihirdetett pályázatok eredményének kihirdetése s a pályadíjak kiosztása. Az egész ünnepet kedélyes lakoma fejezte be.

Egyetemünk újjáalakításának CXVI. évfordulója, mely Lengyel Béla emlékezetes rectorása idejébe esett, a rendnél sokkalta fényesebb ünnep volt, mert Alma Materünk egyúttal a nemzet ezredéves fennállását is ünnepelte. A díszülésen a nemzet koszorus költője, egyetemünk tiszteletbeli doctora, Jókai Mór is közreműködött. Az elhangzott ünnepi beszédek minden szavából s a hallgatóságra tett hatásából kitűnt, hogy egyetemünk minden ízében át van hatva a magyar nemzeti szellemtől.⁶⁵⁾

A már említett tiszteletbeli doctorok avatásán kívül még többféleképp járultunk a millennium megünnepléséhez.

Az országos kiállítás oktatásügyi csoportjában kiállította:

a rectori hivatal a rectori és dékáni jelvényeket, a sceptrumokat és aranylánczokat s az alapító oklevelet s egyéb ereklyéket;

a hittudományi kar irodalmi műveinek gyűjteményét;
 a jog- és államtudományi kar a jogi oktatásra vonatkozó rendeleteket, tanácskozmányokat, a kar tanrendjeit, a kar történetét, a hallgatóságra vonatkozó kimutatásokat, a kar tagjainak irodalmi munkáit 370 kötetben;

az orvostudományi kar graphikai táblákat, elhunyt orvostanárok arczképeit és az összes tanárok irodalmi dolgozatait s millennáris emlékkönyvét, melyet Hőgyes Endre akkori orvoskari dékán szerkesztett, mely részletes számot ad arról, hogy az orvosi kar testületi szervezete felállítása óta milyen sok változáson ment keresztül, hogy e facultás különböző intézetei hogy keletkeztek s hogy fejlődtek, s hogy jutottak arra a színvonalra, melyen ma állanak.

Az orvoskari intézetek s gyűjteménytárak közül a következők vettek részt a kiállításban:

az I. sz. bonczttani, szövettani és fejlődéstani intézet bonczttani praeparatumokkal;

a II. sz. bonczttani intézet emberi testátmeszetekkel, ér- és ideg-készítményekkel, mikroskopi gazometerrel, taneszközökkel, mintákkal és festményekkel;

az élettani intézet az intézetben tervezett és készített műszerekkel, mintákkal és segédeszközökkel;

a II. sz. kórbonczttani és szövettani intézet bacterium-culturákkal és fényképekkel, bacteriumi mikroszkopos és kórszövettani praeparatumokkal;

az általános kór- és gyógytani s vele kapcsolatos Pasteur-intézet a veszettségellenes védoltásokhoz szükséges műszerekkel Pasteur és Hőgyes saját módszere szerint;

az I. sz. belgyógyászati kóroda taneszközökkel és graphikai kimutatással;

a II. sz. belgyógyászati kóroda tudományos dolgozatokkal, Jendrassik Ernőnek az idegkórtan körébe vágó fényképeivel s bacterologiai laboratoriumi segédeszközökkel;

az I. sz. sebészeti kóroda huykó-gyűjteménynyel s egy dr. Kovács Józseftől feltalált golyófogóval.

a szemészeti kóroda graphikai táblákkal, szakműszerekkel, beteg szemek mikroszkopiai készítményeivel s az orvosi személyzet 25 évi irodalmi működésének bemutatásával;

az I. szülő- és nőbeteg kóroda statisztikai táblákkal és drót-écraseurrel;

a II. szülő- és nőbeteg kóroda a szülészeti osztály viszonyait feltűntető morbidilási táblákkal, a tudományos kérdésekre szolgáló falitáblákkal, nőgyógyászati és műtő-asztallal;

az orvostörvényszéki intézet intézeti tervrajzokkal és fényképekkel;

a közegészségtani intézet közegészségtani, oktatási és buvárlati készülékekkel s a vizsgálódások graphikus rajzaival;

az élet- és körvegytani intézet a csapadékok gyors szárítására való készülékkel és mikrophotographiákkal.

az elme- s idegkórtani klinika ép- és kór-szövettani készítményekkel, photogrammokkal és falitáblával;

A bőr- és bujakórtani intézet bőrkórtani és górcsői készítményekkel, vízfestményekkel és fényképekkel.

A bölcsészettudományi kar háromféle módon járult hazánk ezredéves ünnepéhez:

1. a Horváth Ignác múzeumi segédőrtől szerkesztett emlékkönyv közzétételével, mely a bölcsészettudományi karnak 1780-tól 1895-ig való irodalmi munkásságát bibliographiailag ismerteti;

2. három intézetének, úgymint a természettani intézetnek, az első chemiai intézetnek s a földrajzi seminariumnak a kiállításban való részvételével;

3. tizenöt olyan collegium hirdetésével, melyek mind a honfoglalásra vonatkozó bel- és külföldi mondákat, eposzokat, ezeréves fennállásunkban nyilatkozó magyarságunkat, magyar művelődésünket tárgyazták.

Egyetemi intézeteink kiállítását apostoli királyunk

Ő Felsége legmagasabb látogatásával tüntette ki. A tanári testület kiállító tagjai kalauzolták s meglegedését több ízben kegyeskedett nyilvánítani.

Az 1895/96-iki tanév annyiban is nevezetes, hogy akkor lépett újra életbe a sub auspiciis Regis-féle promotio.

E kitüntető doctor-avatás II. Ferdinándnak a Pázmány alapító-levelét megerősítő diplomája értelmében a mi egyetemünket is megilleti s tényleg a XIX. század elején nálunk is még szokásos volt, a mint azt ifj. báró Eötvös Ignác promotiója bizonyítja.

I. Ferencz király 1804 szeptember 1-én kelt sajátkezű leiratában megengedte, hogy ifj. báró Eötvös Ignác ily kitüntető módon avattassék a jogtudományok doctorává. A vitatkozást és avatást, mely 1805 szept. 8-án történt, részletesen leírja naplójában Horvát István. Ő Felségét az avatásnál gróf Széchenyi Ferencz képviselte, ki a jelölthöz a vitatkozás után hazafias buzdító beszédet intézett s a felség ajándékából átadta neki a doctori aranygyűrűt.

E régi gyakorlat föllevenítésének kérdését szerencsés órában fölvetette Beöthy Zsolt a bölcsészettudományi karnak 1892 október 17-én tartott ülésében. A bölcsészettudományi kar azt a nemzeti érdekű ügyet, mely a magyar tudomány s a magyar korona közti kapcsolatot erősíti, 1892 november 17-én tartott ülésében magáévá tette s ebbeli fölterjesztéséhez az egyetemi tanács is 1892 nov. 26-án tartott ülésében teljességgel hozzájárult s meleg pártolással juttatta a nagyméltóságú vallás- és közoktatásügyi miniszterhez, hogy annak legfelsőbb helyen kedvező elintézését kieszközölni méltóztassék.

A fölterjesztés örvendetes sikert aratott: a sub auspiciis Regis promotio intézményt, mely hosszú idő óta szünetelt, a vallás- és közoktatásügyi miniszter 1895 április 16-án kelt rendeleiben felújította.⁶⁶⁾

Az első ilyenmű ünnepélyes felavatás 1895 okt. 12-én

a M. T. Akadémia dísztermében ment végbe, mely alkalommal, „legfőlebb csak is kettő“ helyett kivételesen hárman, úgymint Hegedüs Lóránt, Szladics Károly és Pap Ferencz részesültek e királyi kitüntetésben.⁶⁷⁾

Azóta még két izben történt ily nagy kitüntetéssel járó avatás: 1897 nov. 10-én ugyancsak az Akadémiában, mikor az 1896. és 1897. évi jelölteket, Gróf Vigyázó Ferenczet, Csávossy Ignácot, Fenyvesi Bélát és Roth Vilmost egyszerre avattuk föl, és 1899 márcz. 12-én a M.N. Muzeumban, a főrendiház üléstermében, mikor Zubriczy Aladár és Navratil Akos lett sub auspiciis Regis doctorrá.

Örvendetes tudomásul szolgál, hogy Ő császári és apostoli királyi Felsége 1900. évi április 3-ikán kelt legfelső elhatározásával legkegyelmesebben megengedni méltóztatott, hogy a budapesti tudomány-egyetemen az 1898/99. tanévre szólólag Verebélyi Tibor orvostudományi és Gombocz Zoltán bölcsészettudományi doctorokká sub auspiciis Regis avattassanak fel. E promotio már ebben a díszteremben fog végbemenni.

Végre elkészült e régóta nélkülözött központi épület, melyet nagyméltóságú Wlassics Gyula vallás- és közoktatásügyi ministerünk államférfiui gondoskodásának s a magyar törvényhozás munificentiajának köszönünk.

A régi épület rozzant állapota, a hallgatók rohamosan növekedő száma s a tanszékek folytonos szaporodása szükségessé tették, hogy a régi helyébe terjedelmesebb és a modern követeléseknek jobban megfelelő új épületet emeljenek.

Ezelőtt húsz évvel Schkalnitzkyt bízták meg az első toldalék építésével, mintegy tíz éve Weber Antal a szerb-utczai szárnyat építette ki, az egyetemtéri szárny pedig, melynek elődét 1888 junius havában bontották le s üres helyén Wlassics ministerségeig kopott falkerítés éktelenkedett, — közoktatás-ügyi ministerium megbízásából, néhai

Weber Antal tervének felhasználásával, Herczeg Zsigmond és Baumgarten Sándor műépítészek tervei szerint készült.⁶⁸⁾

Midőn a mai napon, melyet a hálás kegyelet évenként megülendő ünnepnek szentelt, egyetemünk újjáalakításának emlékét hosszú idő után megint saját hajlékunkban, megint a régi szertartások szerint ünnepeljük s ezt az új épületet felavatjuk és megnyitjuk s magasztos rendeltetésének átadjuk, áldjuk Mária Teréziát, azt a nagy királynőt még haló porában is, ki annyira szeretete nemzetünket, hogy a magyar tanügy rendezésének kezdeményezését magára nézve olyannak tekintette, hogy az neki még sötét sirjában is örvendeles vigasztalásául fog szolgálni: damit... uns der Trost, dass wir die erste Anlei- tung dazu gegeben, auch in unsern finstern Gräbern erfreulich seyn kann. Ime az igazi Mater Patriae saját szavai.⁶⁹⁾

Valamint Mária Teréziát, ki a Pázmány-féle érseki egyetemet királyivá tette s egészen újjáalakította, egyetemünk második alapítójának nevezzük, úgy az a fejedelem, ki egyetemünket a világ első egyetemeinek mintájára újjászervezte, ki a tanszabadságot szentesítette, ki mint Szent István koronájának alkotmányos viselője, az alkotmányos tényezők közreműködésével 1867 óta oly reformot létesített, mely intézetünkre nézve korszakalkotó, méltán megérdemli, hogy egyetemünk harmadik alapítójának tiszteljuk s őszinte hálánkat ezúttal neki is lerójuk.

Emberé a munka, Istené az áldás.

Ime, nyitva az Alma Maternek ezen új csarnoka. Adja az isteni Gondviselés, hogy az a genius, mely ide beköltözik, mindenkor az igazi tudományt hirdesse, mindenkor a haza üdvét szolgálja!

JEGYZETEK.

¹⁾ Pauler Tivadar: A budapesti magy. kir. tudomány-egyetem története. I. 5. lap.

²⁾ Frankl (= Fraknói) Vilmos: Pázmány Péter és kora. III. 225—226. lap. Csáka Károly: „A magyar Ximenes Benjaminja. A nagyszombati egyetem története” című értekezésében, a nagyszombati érseki főgymnasiumnak 1871/2. tanév végén megjelent Értesítvényében a 11. lapon Kraszacz nem bicsei, hanem bécsi kőfaragónak van mondva. Jelenleg az egyetem eredeti hajléka katonai rokkantak háza.

³⁾ A m. kir. udv. Cancelláriának a szentgellérthegyi csillagvizsgáló intézetre vonatkozó rendeleteit a báró Eötvös József miniszternek 1869. évi előterjesztéséhez csatolt Okmánytár 98. lapján, XLIX. sz. a. olvashatók.

⁴⁾ Báró Eötvös J. előterjesztése, 41. lap.

⁵⁾ Pauler: Egyet. tört. I. 39—40. lap. Csáka 45. lap.

⁶⁾ Pauler: Egyet. tört. I. 38—39. lap. Pasteiner Gyula: Művészi Ipar 1894. 150. lap és Osztr. Magy. Monarchia írásba és képb. V. 168. lap. (A templom homlokrajzát közli Horváth Zoltán: A nagyszomb. főgymn. tört. 49. l. előtt.)

⁷⁾ Horváth Zoltán: A nagyszombati kath. érseki főgymnasium története. Nagyszombat, 1895. Székfoglaló rectori beszédem 5. lap.

⁸⁾ Fejér György: Historia Univ. 15. l. Csáka: 16. l. Pauler: Egyet. tört. I. 10. lap.

⁹⁾ Engel: Gesch. Ung. V. 334. l. Fejér Gy.: Hist. Acad. 93. lap. Csáka: 19. lap. Pauler: Egyet. tört. 49. lap.

¹⁰⁾ Pauler: Egyet. tört. 51. lap.

¹¹⁾ Az orvosi kar céljaira készült épület most katonai kórház. Képét közli Horváth Zoltán, a nagyszomb. főgymn. tört. 55. lapja előtt. Két tervrajzát Hőgyes, az orv. kar évezr. emlékkönyve 357. lap. A kiviteltre nem került klinikai épület homlok- s tervrajzát u. o. 359. lap.

¹²⁾ Báró Eötvös József 1869. évi előterjesztése 34. lap. Pauler: Egyet. tört. 119—120. lap.

¹³⁾ Pauler u. o. 474. lap.

¹⁴⁾ Pauler u. o. 113. lap. 2. jegyz.

¹⁵⁾ Ilg: Leben u. Werke Joh. Bernh. Fischer's von Erlach 705—709. lap. Rupp: Budapest, 137. lap. A Hilgnél fölmerülő bonyodalmas kérdésekre nézve ☒ annyit jegyzek meg, hogy a szóban forgó udvari architektus Hillebrandnak József a keresztnéve.

- ¹⁶⁾ Rupp: Budapest, 125. és 137. lap.
- ¹⁷⁾ Pauler: Egyet. tört. 116. 505. és 283. lap.
- ¹⁸⁾ Pauler: Egyet. tört. 205. l. Breznay: A felső oktatásügy Magyarországon, 28. lap.
- ¹⁹⁾ Gärtner Vilmos: Der Königs-Saal, Festgedicht der k. k. Pesther Universität zur Feier der durch... Kardinal-Fürst-Primas, Erzbischof von Gran vollzogenen Wiedereröffnung... der Universitäts-Kirche im J. 1858. am 28. Deczember. Wien und Pesth, 1858. Grynaeus: Phoenix Pannonius. Pestini, MDCCCLIX. 4. lap.
- ²⁰⁾ A bölcsészeti kar Diariuma 1850 febr. 2.
- ²¹⁾ Pauler: Egyet. tört. 7. lap.
- ²²⁾ Pauler: Egyet. tört. 5. l. Breznay: Fels. oktatás 5—6. lap.
- ²³⁾ Fraknói: Pázmány III. 163—164. lap. Pauler: Egyet. tört. 7. lap.
- ²⁴⁾ Pauler: Egyet. tört. 120. lap. Breznay: Fels. oktatás 23. lap.
- ²⁵⁾ Erdey Antal: Jelentés az egyetem újjáalakításának százados évfordulója alkalmából 1880 máj. 13-án tartott ünnepéről 14. lap.
- ²⁶⁾ Pauler: Egyet. tört. 521. lap.
- ²⁷⁾ Pauler: Egyet. tört. 523. lap.
- ²⁸⁾ A mi a tannyelvet illeti, tudnivaló, hogy az eredetileg a latin volt. József császár a németet rendelte tannyelvnek; de az alkotmányos viszonyok helyreállítása után megint a latin lett a tanítás nyelve. Az 50-es években magyarul és németül folytak az előadások. 1860 után magyarul. Egyes orvosi tárgyakat a XIX. század második tizedében tótul is adtak elő, 1860 után magyarul is, nemetül is azokat a tárgyakat, melyeket a sebészhallgatók is tanultak mindaddig, míg e tanfolyam meg nem szűnt.
- ²⁹⁾ V. ö. Kazinczy FMO. Minerva 1826. 646. lap: Pesti Tudományos-Egyetem.
- ³⁰⁾ Minist. rendelet, melylyel a hivatalos iratokban „Budapest“ elnevezésnek használata elrendeltetik, 1873. L. 35: 133. eln. sz. 645. tan. sz.
- ³¹⁾ Fraknói: Pázm. III. 168. lap. Pauler: Egyet. tört. 16. és 34. lap.
- ³²⁾ Pauler: Egyet. tört. 52. lap.
- ³³⁾ Dr. Ábel Jenő: Egyetemeink a középkorban. Budapest, 1881. 58. lap. 21.
- ³⁴⁾ A pecsétek őrzéséről Pauler: Egyet. tört. 61. lap.
- ³⁵⁾ Az ünnep leírása 29. és 41. lap. 2. jegyzet.
- ³⁶⁾ V. ö. Lengyel 1896. okt. 6. mondott beszéde 9—10 lap.
- ³⁷⁾ Pray kéziratai XX. k. 91. sz. az egyet. könyvtárban: Vergleich mit H. Friderich Valentin Burg und Goldschmied zu Wien. Wegen zweyer silbern Scepter. Den 20. Juli 1637.
- ³⁸⁾ Pauler: Egyet. tört. 212. lap.
- ³⁹⁾ Aschbach: Gesch. d. Wiener Univ. 190. lap. 1 jegyzet.
- ⁴⁰⁾ Pauler: Egyet. tört. 16. és 106. lap.
- ⁴¹⁾ Hogy P. P. Patris Patriae-t jelent, mutatja a budapesti papnöveldek ama felirata, melyet Pauler Egyet. tört. 434. lap. közöl. — Az egyetem kérelme Egyet. levéltár 1816. év 189. sz. 1819. év 393. sz.
- ⁴²⁾ Herczeg Mihály: rectori zárbeszéde 23. lap.
- ⁴³⁾ Pauler: Egyet. tört. 130. lap. 1. jegyzet.
- ⁴⁴⁾ Pauler: Egyet. tört. 201. lap.

- ⁴⁵⁾ Egyetemi levéltár 1741. sz. 1871/2.
- ⁴⁶⁾ Fraknói: Pázm. III. 164. lap. Pauler: Egyet. tört. 8–9. lap.
- ⁴⁷⁾ Szinnyei: Magy. Írók. II. 938–939. lap.
- ⁴⁸⁾ Catalogus Nummorum Instituti Nationalis Szechenyiani III. 10. lap és VII. tábla 48. szám. Fraknói: Pázm. III. 166. lap. Csáka Károly: A magyar Ximenés Benjaminja. A nagyszombati egyetem története. A nagyszombati érs. főgymn. Értesítője az 1871/2. tanév végén. 11. lap. Pauler: Egyet. tört. 9 lap.
- ⁴⁹⁾ Fejér György: Hist. Univ. 72. lap. Sommervogel: Bibliothèque de la Compagnie de Jesus VIII. 300–328. lap.
- ⁵⁰⁾ Pauler: Egyet. tört. 122. lap.
- ⁵¹⁾ Pauler: Egyet. tört. 12^s. lap.
- ⁵²⁾ Pauler: Egyet. tört. 134. lap. 1. jegyzet.
- ⁵³⁾ Ányos Pál költeményei. Jegyzetekkel és életrajzi essayvel ellátott bővített új kiadás. Abafi Lajos. Budapest, 114. lap. Margó Tivadar: Az egyetem multja és jelenje 25. lap. 14. jegyzet.
- ⁵⁴⁾ Az 1863. június 25-iki ünnep leírása 28. lap.
- ⁵⁵⁾ Egyet. philol. közlöny XXIII. 160. XXIV. 246.
- ⁵⁶⁾ A m. kir. állatorv. főiskola kiadványai 1. sz. 15. és 18. lap.
- ⁵⁷⁾ Egyet. levéltár 18.714. sz.
- ⁵⁸⁾ Egyet. levéltár 1808. máj. 19. Sessio 10. Nr. 203.
- ⁵⁹⁾ Muzeumi könyvtár Hung. I. 1.200. sz. 19.946 Oct. Széch.
- ⁶⁰⁾ Bölcsészeti Diarium 1853. ápr. 25.
- ⁶¹⁾ Erdey: Jelentés 75. lap.
- ⁶²⁾ Lengyel rectori zárbeszéde 8. lap.
- ⁶³⁾ Egyet. levéltár, Rect. 248/97. X/18. Minist. 64.944. sz. 1897. okt. 14.
- ⁶⁴⁾ Rect. 47. sz. 1899/1900. ad 2880/1898/9.
- ⁶⁵⁾ Lengyel rectori zárbeszéde 9. lap.
- ⁶⁶⁾ Hőgyes: orvoskari Emlékkönyv 946. lap.
- ⁶⁷⁾ Lengyel u. o. 9. lap.
- ⁶⁸⁾ Műszaki Hetilap 1899. márcz. 19. Vasárnapi Ujság 1897. jun. 13.
- ⁶⁹⁾ Pauler: Egyet. tört. 113. lap. 1. jegyzet.

of the ... ..

Palaeogeographical: ... ..

... .. 1878. ... .. 1882.

... ..

... ..